

***TENHLE SVĚT JE NAŠÍ VĚCÍ,
DOKUD NA NĚM ŽIJEME***

Josef Lux

DUEL

© Duel, 1998
© Josef Lux, 1998
Ilustrace © Štěpán Mareš, 1998

ISBN 80-86187-09-8

Následující stránky nejsou memoáry. Snad mám na ně ještě dost času. Nechci přispívat k obecnému obveselení z nemohoucnosti politiky klípkou o slavných lidech, které bych jako účastník důležitých událostí možná mohl předvést v nedbalkách. Chci mluvit o věcech, které považuji za důležité, a jak říká Antoine de Saint-Exupéry ústy Malého prince - „Co je důležité, je očím neviditelné“. Nepíši, co jsem viděl, ale co si myslím a co cítím. Svým způsobem se tedy vyznávám. Jako politik, ale především jako člověk. Mnohem nesmlouvavějším tribunálem, který váží jeho práci, než stranické výbory jsou mu totiž jeho vlastní děti. A také starost o to, aby jednou obstál před dětmi jejich dětí.

Nakladatelství Duel se na přípravě textu této knížky nijak nepodílelo, provedlo pouze jeho konečnou redakci. Obsah, forma i provedení byly zcela v kompetenci autora a jeho spolupracovníků.

Jak jsem poznal politiku

Vstoupil jsem do politiky z nadšení a s trochou naivity jsem v ní viděl místo, kam je naléhavě zapotřebí přinést lidskou hodnotu, slušnost a toleranci. Silně jsem cítil, že svět je třeba změnit k lepšímu, a očekával jsem, že právě v politice se setkám s dalšími, kteří za takovým ideálem půjdou a budou se přít jen o to, jak ho nejlépe uskutečnit.

Dnes mám z politiky jednu hlavní zkušenost: Ne že by tam člověk nemohl zůstat čestný a slušný. Musí se však smířit s tím, že si to o něm nikdo nemyslí. Zjistil jsem, že je to nakonec štěstí, protože kdyby novináři a ostatní politici pojali podezření, že to, co člověk dělá, dělá proto, že to považuje za správné, měli by ho za hlupáka. Skálopevně věří, že kdo se nenechal zlikvidovat, musí být sám horší než likvidátoři. Leká mne tahle malověrnost vůči dobru a poddajnost vůči zlu. Moji příznivci mne občas chtějí povzbudit a říkají: My chápeme, že občas musíš lhát. Nevadí nám to, protože to děláš pro dobrou věc. Když jim odpovím, že nelžu, vidím na nich zklamání. Myslí si, že chtěli odlehčit mému svědomí a já za to lžu i jim. Logický spor o to, zda lze ten, kdo o sobě tvrdí, že je lhář, není nic proti sporu o to, zda lhářem není ten, kdo o sobě tvrdí, že nelže. Logika v tom není, ale politika žádnou logiku nemá. Politika je o lidech, o jejich uvažování, chování, slabostech a úsilí, o jejich touze po sebeuplatnění a touze po výhodách, o jejich světlých záměrech a temných choutkách, o jejich dobré i zlé duši. Proto je politika ušlechtilým snažením i stokou plnou bahna intrik, pro-

to je skvělou příležitostí k proměně světa i odpudivým obrazem nízkých bojů. Je to aréna pro pořádání věcí veřejných, věcí lidských se vším leskem a bídou, které k člověku patří. Proto je politika pro ty, kteří do ní vstoupili, svým způsobem drogou. A stejně jako droga je nebezpečná pro ty, kdo svůj vztah k ní nemají pod kontrolou. Nechá-li se člověk vtáhnout, uvěří-li, že existuje jen on a „herní automat“ politických jednání, ztrácí kontakt s pravou podstatou činnosti, kterou provádí. Ztratí-li sebe sama, ztratí všechno, co původně nabízel. Ztratí tedy i schopnost v politice něco nabídnout.

* * *

Zůstat v politice normální je těžké. Lidé, kteří politika mají rádi, ho rozmazlují nejrůznějšími poctami a pozornostmi. Ti, kteří ho rádi nemají, na něho někdy útočí tak nevybíravě, že ho spíše utvrzují v jeho postojích a v obraně proti překvapivě nenávisti. Jen málo lidí umí politikovi věcně a upřímně říci, kde dělá chybu, a tak mu pomoci.

Politik se musí naučit bojovat především s nástrahami, které má sám v sobě. Jedním z pokušení je vysvětlování. Politik je zvyklý vysvětlovat své názory a postoje, dělá to v médiích, na mitincích, v politických diskusích. Je přesvědčen o své pravdě, názor má pevně formulovaný, podložený daty, čísly a rozborly. Setká-li se s nesouhlasem, má okamžitě chuť začít přesvědčovat a přesvědčit. Časem se mu tak může stát, že se stane tlampačem, který opakuje prázdné věty, jakýmsi přístrojem, který je naprogramovaný pouze k vysílání, a nikoli na příjem. Snažil jsem se proto naučit mlčet. Naslouchat

názorům jiných a co nejméně je ovlivňovat názorem vlastním. Pokorně přiznávám, že to není lehké a zdaleka se to nedaří vždycky. Ačkoliv se krotím, moje okolí mi přesto občas připomene, že jsem někoho nepustil ke slovu. Mám-li však se sebou štěstí, cítím, jak cenné je slyšet názory a objevovat obraz, který si jiní lidé tvoří o téže věci, o níž přemýšlím. Jako bych se díval do zrcadla. Není to vždycky příjemné, ale je to nezbytné.

Stal jsem se předsedou strany

Do politiky jsem vstoupil zcela nepřipravený, vybavený jen dobrými úmysly a praxí zootechnika. Po aféře „Bartončik“ v roce 1990 byla lidová strana v krizi. Část členů byla odhodlána pomstít se za nevybíravý útok vůči straně bojem se všemi, část ztratila iluze o dobrých úmyslech polistopadových protagonistů, část hledala východisko. Kandidátů na předsedu bylo tenkrát několik, ale nikdo neměl výraznější podporu. Zvítězil jsem nejspíš proto, že jsem svůj projev přednesl spatra, že jsem neměl proti sobě silnou skupinu nepřátel a že jsem přesvědčil o svém odhodlání vyvést stranu z beznaděje. Když se mne zeptali těsně po volbě, co od zvolení očekávám, odpověděl jsem bez rozmýšlení: Kříž.

Myslil jsem to upřímně a vím dnes naprosto jistě, že kdybych tehdy přicházel s jiným očekáváním, nevydržel bych. Stal jsem se předsedou strany, která nejlouběji odrážela výšiny i propasti, slávu i prohršky českého národa v tomto století. Je to strana obyčejných lidí, z nichž někteří se stali hrdiny a oběťmi, jiní kolaboranty a přislu-

hovači moci. Přiznám se, že to mne k této straně poutá. Je taková jako tento národ. Její letitá tradice je pro stranickou práci obrovskou oporou, ale někdy i přítěží. Hrdost řadových členů na to, že jsou lidovci stejně jako otec a jeho otec, je zárukou zvláštní soudržnosti, která v mladších stranách může vznikat jen stěží. Na schůzích vystupují pamětníci, kteří často vážný problém rozlousknou slovy: „To už jsme tady měli, když před lety...“ Tahle precedentní politika působí podobně majestátně jako praxe anglického soudnictví. Rubem této skutečnosti je obtížná rozhýbatelnost tohoto kolosu, když se precedens nevyskytuje. I to však má své dobré stránky. Zbrklé postupy a gesta se v tomto prostředí neujmou. A v této tradici je skutečný základ oné klidné síly.

* * *

Stal jsem se předsedou této strany v době, kdy právě ona soudržnost ji hrozila pohltnout. Útokem v roce 1990 se její členové cítili raněni a zklamáni, neboť byly náhle zpochybněny naděje, které lidovci vkládali do pádu komunismu. K tomu je potřeba vysvětlit jednu velmi důležitou věc: Do lidové strany se za totality nevstupovalo proto, aby se člověk stal příslušníkem Národní fronty. Někteří tam přicházeli proto, že to byla rodinná tradice, jiní proto, aby se dostali do kontaktu s křesťany a mohli – jiná cesta tehdy nebyla – vyvíjet v nějakém kolektivu náboženské aktivity.

Vstoupili tam také ti, na které zaměstnavatel naléhal, aby se přihlásili do komunistické strany. Mohli argumentovat tím, že jsou již členy jiné strany Národní fronty. Ti, kteří chtěli skutečně spolupracovat s komu-

nistickým režimem, se rychle stali funkcionáři a po listopadu 1989 byli ještě rychleji eliminováni silně protikomunistickou členskou základnou, takže do vývoje po roce 1990 už prakticky nezasahovali.

Asi nejvýstižnější byl výrok Václava Havla, že lidová strana byla znásilněna. Myslím, že toto slovo odpovídá pocitům, které mají lidovci vůči své minulosti, a také postojům nelidovecké veřejnosti. Odpor v řadách lidové strany vůči komunistům hraničí mnohdy s nenávistí vůči násilníkovi. Není to politický postoj, je to stav trochu iracionální. Stejně iracionální je pohled zvenčí. Někteří toto trauma chápou, jiní se tváří, že znásilnění bylo možné jen proto, že se oběť účinněji nebránila. Nesdílím pocit, že znásilněná žena je spoluvíníkem jen proto, že se nedala raději zabít. Znásilnění je těžkým zločinem proto, že nerespektuje druhého a ponižuje ho v jeho základních právech. Ponižení, které lidová strana v totalitní době zažila, její členové nesou v sobě a všichni, kteří toto ponižení zlehčují, provokují jen další zbytečnou nenávist.

Stal jsem se předsedou lidové strany v době, kdy se u nás tvořil demokratický politický systém. Postupně vznikaly nové politické strany „bez minulosti“. Strany existující hledaly způsob, jak reagovat na novou situaci a vyrovnat se s novými podmínkami. Lidová strana však svou historií tvoří nepominutelný základ české politiky. Existuje tu od roku 1918 a nese s sebou pochopitelně slavné i méně slavné stránky kapitoly, které historii novodobého českého státu tvoří. Většinou byla součástí vlády, ale její ministři hlasovali v této vládě někdy velmi nekompromisním způsobem – například v září

1938, když vláda dostala anglofrancouzské ultimatum o poskytnutí části území Německu, se proti jeho přijetí vyslovili oba ministři za lidovou stranu. Ne náhodou se předseda strany Jan Šrámek stal předsedou exilové vlády v Londýně v době protektorátu. A po roce 1948 část lidovců sice kolabovala, ale část byla vyslýchána v mučírniích Státní bezpečnosti a odsuzována k těžkým trestům. Čtyři poslanci lidové strany – Stanislav Broj, Rostislav Sochorec, Jan Plesl a Alois Janáček byli umučeni nebo popraveni, dvanáct jich celkem bylo uvězněno, deset nuceně opustilo zemi. Lidová strana prošla dějinami tohoto národa jako jeho bitá i lákaná součást. Bitá i lákaná proto, že vládli jiní, kteří mohli bit a lákat, ale svobodu dát nemohli a nechtěli.

* * *

S příchodem svobody skončilo ponížení. Pro lidovou stranu bylo nejpřirozenější vydat se cestou stran založených na křesťanském základě. V té době se mnozí rozhodovali, zda udělat za minulostí tlustou čáru a založit novou stranu čistou jako bílý papír, tedy dát se cestou, kterou zvolila KDS, anebo přijmout minulost se vším dobrým i špatným a snažit se poučit z minulých chyb. Nakonec jsme zvolili tuto druhou cestu, protože nám připadala poctivá. A i dnes si myslím, že jsme udělali dobře. Bylo tak možné zajistit kontinuitu s myšlenkovým základem tradice předcházejících desetiletí a otevřít se nové demokratické realitě. Velmi mi na otevření strany záleželo a podobného smýšlení byli ve směs i ti, kteří do lidové strany počátkem 90. let vstupovali. Byli to většinou lidé středního věku, lidé vzděla-

ní, kteří si přáli transformovat stranu v moderní demokratický subjekt typu CDU/CSU a obdobných křesťanskodemokratických stran západoevropského typu. Znamenalo to vymezit lidovou stranu jako stranu pravého středu. Nebylo to ve stranických řadách přijímáno zcela jednoznačně. Určitá skupina lidí, jejímž neoficiálním mluvčím byl dr. Sacher, viděla budoucnost více vlevo a více jako stranu křesťansko-sociální. Jiná skupina, jež se těžce vyrovnávala s útokem na dr. Bartončíka, odmítala pravostředovou orientaci pro její přiblížení názorům ODS a Hradu. Bylo to z personálních důvodů, neboť v tehdejší aféře byli hlavními protagonisty Jan Ruml, Michael Žantovský a Jiří Křížan. Obě tyto skupiny však byly v menšině a pravostředová orientace jednoznačně zvítězila na sjezdu v Prostějově na jaře 1992. Asi třicet delegátů tehdy sjezd opustilo a založilo Křesťansko-sociální unii. Na tomtéž sjezdu došlo ke sloučení se zbytky Křesťanskodemokratické unie, vytvořené na půdě Federálního shromáždění. Strana se přejmenovala na KDU-ČSL.

Tuto krystalizaci provázely velmi dramatické diskuse uvnitř strany, o nichž však veřejnost mnoho nevěděla. Sdělovací prostředky si tehdy téměř nevěšaly osobností, které přicházely do vedení KDU-ČSL jako nové tváře. A patrně ani nechápaly hloubku zdánlivě formálního kroku ke změně názvu strany. Ve skutečnosti šlo o zásadní posun v transformování politického subjektu, který se z převážně spolkového způsobu existence změnil v politickou stranu.

Nutnost otevřít stranu, rozšířit její působení mimo okruh praktikujících křesťanů byla ve stranických řa-

dách brzy přijata. Dávno před vypracováním základního dokumentu s názvem Křesťanskodemokratická politika pro 21. století byl vnitrostranicky formulován rozdíl mezi osobní vírou a politikou, stavící na hodnotách, které evropské civilizaci přineslo křesťanství, politikou nejen pro křesťany, ale pro všechny lidi dobré vůle, kteří uznávají význam křesťanské morálky pro společnost a myšlenkového dědictví křesťanského myšlení.

Když se dnes dívám na praktickou podobu otevřenosti strany, musím spravedlivě uznat, že se mnohé podařilo, ale mohlo se podařit víc. Zdá se mi, že mnozí členové pochopili otevřenost jako politickou nutnost, ale opravdově se s ní ztotožnit nedokázali. V racionální rovině je všechno v pořádku, ale – jak už jsem řekl – politika se neodehrává jen v racionální rovině. Ostražitý postoj sekularizované společnosti vůči křesťanům v nich vyvolává pocit nespravedlivého přezírání a tendenci bránit se proti nepochopení jako proti nespravedlnosti. A zároveň povzbuzuje pocit mravní výlučnosti, touhu poučovat ty, kteří nepochopili. Lidé tyto pocity a postoje podvědomě přenášejí do veškeré činnosti, a tedy i do činnosti politické strany, v níž působí. Abych hovořil zcela srozumitelně: Jako křesťan dodržuji postní dny, protože to považuji za správné. Jako politik o tom nemluví, protože to, co kdo obědvá na Popeleční středě, nijak nesouvisí s mou starostí o správu věci veřejných. Jestliže však politik vynadá kuchaři, že nepřipravil postní jídlo, povyšuje své přesvědčení na normu, jejíž uznávání si vynucuje. Kuchař-ateista totiž vůbec neví, že je Popeleční středě. Vyžaduje-li politik, aby to věděl, nerespektuje jeho právo nevědět.

Vytvořili jsme koalici

Ve volbách v roce 1992 získala KDU-ČSL šest procent a uzavřela pravicovou koalici s ODS, KDS a ODA. Svou účastí v koalici umožnila pravicové směřování české politiky na příští čtyři roky. Do vlády jsme vstupovali s nezvratným přesvědčením, že tato cesta, kterou dále budou vytyčovat a usměrňovat strany od pravého středu dále doprava, je tou nejlepší a v podstatě jedinou možnou cestou. Nebyl jsem nikdy naivní, ale přiznám se, že mi v té době zůstalo hodně iluzí z doby, kdy jsme na kašnách a schodech bourali totalitní režim. Měl jsem iluze o spolupráci těch, kteří tuto zemi chtějí rychle a kvalitně proměnit na demokratický a prosperující stát a kteří tomu chtějí podřídit vlastní zájmy, pohodlí a čas.

Proto mne tehdy dost šokoval postoj Václava Klause na úvodním koaličním jednání, který jednoznačně vyjadřoval, že kdyby nás nepotřeboval, tak by tu s námi neseseděl. Považoval jsem tehdy Václava Klause za skvělého ekonomu a byl jsem přesvědčen, že se navzájem potřebujeme všichni, kteří jsme ochotni naplno pracovat. Čekal jsem ovšem, že spolupráce v nové koalici nebude jednoduchá. Proto také KDU-ČSL trvala na sepsání řádné koaliční smlouvy, na přesném vymezení pravidel a funkcí, jak je světe obvyklé a jak tomu dosud u nás nebylo zvykem.

* * *

Stal jsem se místopředsedou vlády a ministrem zemědělství a dostal jsem se tak k práci, která pro mne byla

nejen funkcí či postem, ale i prostorem pro tvůrčí činnost v oblasti, v níž jsem vždycky pracoval. A dělal jsem i dělám to z přesvědčení. Necítil jsem se v té sféře jako amatér a učil jsem se jen politické praxi, nikoli základům oboru. Od počátku jsem měl problém s tím, že jsem ve vládě jednal s lidmi, kteří zemědělství posuzovali jednoznačně z městského pohledu a brali v úvahu pouze jeho produkční funkci. Zemědělství však není jen výroba potravin, kterou je možno vtěsnat do tržních kategorií. Má i svou funkci krajinotvornou, která má sice také ekonomické dopady na cestovní ruch apod., ale hlavní je její význam pro utváření prostředí, pro životní pocit lidí žijících na venkově a pro úctu všech občanů k zemi, v níž se narodili. Jako člověk pocházející z venkova a generačními kořeny s venkovským prostředím spjatý jsem si připadal často velmi osamělý, když jsem se ve vládě pokoušel tyto věci vysvětlovat.

Byla dokonce doba, kdy mi to připadalo téměř nemožné. Tehdy bylo na vrcholu slávy prosazování trhu bez přívlastků a vše, co jen připomínalo jiné aspekty posuzování, bylo nejen odmítáno, ale dokonce zesměšňováno. Trvalo mnoho měsíců, než se mi podařilo přimět kolegy ministry k částečné změně pohledu, než se mi podařilo zpochybnit některé zjednodušené způsoby uvvažování o zemědělství.

Nebyla to pro mne lehká doba. Ochota ve vládě naslouchat jiným názorům než těm, které hlásali zastánci trhu bez přívlastků, byla nepatrná. Lidovci byli od počátku trpěným přívěskem a bylo nám dáváno najevo, že naše stanoviska nejsou vítána, a tudíž nebudou ani

respektována. Oficiální ideologii nadšeně podporovaly i sdělovací prostředky a cokoli jsme řekli nebo navrhli, bylo kvalifikováno jako zdržování pohybu po jediné možné a správné cestě. A byla to právě tato jednoznačnost, která mne velmi brzy vedla k ostražitosti a o něco později také ke ztrátě iluzi o společné týmové práci na dobré cestě k transformaci země. Začaly se rýsovat chyby a nedokonalosti, každá jejich připomínka však byla vzápětí bagatelizována a obracena v neprospěch toho, kdo ji vyslovil. Platilo to i o tak evidentních pravdách, jako že zdravotnictví či zemědělství nelze vtěsnat do tržních kategorií, že stát musí vytvářet pravidla a koncepce apod. Nepostupovalo se věcně. Někdo pravdu vždy měl, někdo ji nesměl mít nikdy. Jedinou cestou bylo pro mne prohloubit profesionalitu, abych ideologickým argumentům mohl čelit argumenty věcně podloženými. Začal jsem v té době rozšiřovat okruh svých interních i externích spolupracovníků a budovat si profesionální týmové zázemi.

* * *

Do té doby jsem byl poloamatér jako všichni, kdo po roce 1989 do politiky přišli. Dnes se mi zdá neuvěřitelné a hodně úsměvné, s jakou naivitou jsme přicházeli do televizních debat a diskusí vybaveni pouze povrchními informacemi. Před kamerami jsme pak doufali, že nás něco napadne. Naším štěstím bylo, že jsme tak improvizovali všichni a ani jsme si příliš nelámali hlavu úvahami, že by se státní představitelé měli chovat jinak. Nebyla v tom neodpovědnost, pouze nedostatek zkušeností.

V průběhu svého působení v politice jsem začal velmi brzy poznávat, že s tímto nemohu dlouho vystačit. Jak jsem postupně poznával lidi, kteří se učili stejně jako já, naslouchal jsem jejich postřehům a zkušenostem. Nejdřív jsem překonal pocit, že nepochopení nezemědělců vůči zemědělství musím čelit odborností. Odborné zemědělské terminologii rozuměli ještě méně než podstatě věci. A hlavně – nebyli ochotni této terminologii naslouchat – nebavilo je to. Pochopil jsem, že málokdo je zvědavý na odborný výklad ministra zemědělství, že jako politik musím problém vysvětlit jasně a srozumitelně tak, aby mi rozuměl každý laik.

Zjistil jsem, že jako politik musím vážit každé slovo. Nejde jen o to, že musím používat slov výstižných, ale musím používat slov nemnohoznačných. Mnohoznačného slova může být vzápětí zneužito. Naučil jsem se rozlišovat mezi dvouvětým sdělením pro televizní šot, které může být nevhodně sestřiženo, a mezi sdělením v diskusním pořadu, které může být citováno.

Časem se mi podařilo vytvořit si se svým týmem styl práce, který mohu nazvat tvůrčím. Podařilo se mi získat několik samostatně myslících lidí, kteří mi pomáhají a říkají mi, co si skutečně myslí. Někdy jsou velmi kritičtí a netvrdím, že to vždy dobře snáším. I oni jsou ovšem často vystaveni mým emotivním reakcím. Nejsm člověk, který snadno a napoprvé lidem uvěří. Poznám-li však v několika kritických situacích, že mohu důvěřovat, důvěřuji. Od svého týmu nevyžaduji slepé plnění příkazů a za ideální považují, když žádné příkazy nemusím dávat. Chci od svých lidí tvůrčí přístup, samostatné shrnutí podnětů a závěrů, které v konečné fázi

posoudím a po zvážení všech souvislostí rozhodnu. Nesnel bych, kdybych se dostal do vleku svého týmu. I s tím vědomím jsem si vybral lidi, kteří by nepřijali úlohu loutek v mých rukou. Mnohokrát se mne novináři ptali, jestli si se svými lidmi tykám nebo vykám. Tykáme si. Myslím, že je to jediné možné vyjádření vzájemného respektu k individualitě všech zúčastněných.

V transformaci se začaly objevovat problémy

První vážné vystoupení KDU-ČSL v rámci koalice uzavřené v roce 1992 se uskutečnilo v létě 1994 – tedy v poločase tehdejší vlády. Na základě rozborů jsme dospěli k závěru, že vývoj spěje k nežádoucímu rozporu v tempu vývoje transformace ekonomické a mimoekonomické. Důraz na prioritu ekonomické transformace, za níž měla automaticky následovat přeměna ostatních oblastí života společnosti, se nám jevil jako varovné rozlomení. Jako mimočhodnost, která může vést k nerovnováze ve společnosti a tím i k rozkolísání její stability. Znepokojovalo nás pokulhávání tvorby pravidel a právní rámce za prudkým vývojem ekonomických změn.

Přišli jsme tehdy s iniciativou uspořádat koaliční konferenci na toto téma, vyjasnit nedorozumění v koalici a upevnit její základ. Bylo to však období, kdy ODS jasně prohlašovala, že jejím cílem je získat jedenapadesát procent a obejít se napříště bez koaličních partnerů. Pro začátek vyhlásila tzv. třicetiprocentní odpovědnost, tzn. odpovědnost podle volebního zisku. Při těchto arogantních postojích jsme téměř neměli naději na

odezvu svých koaličních návrhů a podobně reagovaly i sdělovací prostředky. Naše iniciativa byla přijata jako něco, co se nedá odmítnout, ale co je jen pouhou formalitou, sloužící zřejmě k našemu „zviditelnění“.

Konference v Kolodějích proběhla za úmorného červecového vedra. Připravili jsme písemný materiál jako jediná. Ostatní koaliční strany se dostavily, diskuse trvala několik hodin, ale neměl jsem pocit, že by nám někdo skutečně naslouchal. Novináři, kteří do tmy čekali na tiskovou konferenci ve společnosti hejna komárů, neměli chuť jít do hloubky za vyjádření politiků. Partneři sice konstatovali, že schůzka byla užitečná, ale zástupce KDS tehdy pravil, že by bylo užitečnější si zaplatit v místním jezírku. Tato bohorovnost ovšem odstartovala chvíle, kdy vláda „plavala“ mnohem hůř a hlavně zbytečně v problémech, které v roce 1994 odmla vidět.

* * *

Můj vztah s Václavem Klausem se vytvářel postupně. Zdálo se mi, že jsem pro něho jakýmsi zemědělcem, se kterým by se dobrovolně nikdy ne bavil, ale postupně se s ním musel naučit počítat. Já jsem byl zpočátku pod vlivem jeho charismatické osobnosti a svým způsobem jsem obdivoval jistotu, s níž se pohybuje v situacích, v nichž se i on ocital poprvé. Respektuji ho jako člověka schopného a pracovitého, přičemž jsem si v politice ověřil, že toto spojení zdaleka není samozřejmé a že ne všichni schopní bývají také pracovití. Začal jsem však objevovat jeho základní limit, kterým je jeho vlastní já, jež ho obstoupilo. Postupně jsem zjišťoval, že jeho jis-

tota nespočívá v objektivní orientovanosti v problémech, ale v iluzi o této orientovanosti.

Dnes, kdy mne Václav Klaus označuje za jednu z hlavních příčin svého pádu, za spiklence proti své osobě a za člověka, který si nepřál nic jiného než ho nahradit, dvojnásob prožívám svou deziluzi. My všichni, kteří jsme se snažili čelit jeho mocenským tendencím a hájit vlastní přesvědčení, jsme se chovali vůči němu jako vůči člověku, který nicméně pronikavě vidí, kam se hýbe svět, a snaží se bárku České republiky kormidlovat směrem, který zná a uznává jako dobro celého národa.

Dnes se obávám, že jsme se mylili, že Václav Klaus se dostal do zajetí Václava Klause a pronikavě viděl jen svůj vlastní obraz u kormidla. Nijak mne toto poznání netěší a vůbec si nad ním nepřipadám jako vítěz. Nepřál jsem si pokořit člověka, kterého jsem si kdysi vážil a svým způsobem si ho vážím dosud. A mrzí mne, že jsme si mezi sebou nevybudovali vztah dvou politiků v nějaké osobní rovině. Přál jsem si ho přimět k poznání, že svým zúženým viděním riskuje až příliš mnoho. To se mi nepodařilo a asi se mi to nemohlo podařit. Je to škoda. Václav Klaus mohl této zemi prospět mnohem víc, kdyby byl schopen prohlédnout. Ale to už je dnes – zdá se – uzavřená kapitola.

* * *

Získal jsem postupně pověst vnitrokoaličního oponenta a posléze rebela. Oficiální žurnalistika blízká ODS tento obraz zvýrazňovala a v některých případech dokonce i demonizovala. Občanské demokratické straně to velmi

vyhovovalo. Její vytrvalou snahou bylo získat výraznou převahu a stát se dominantní silou české pravice. Proto se snažila vytvořit obraz české politiky jako bipolárního systému, kde pravice reprezentuje cestu reformem a levice cestu zpět, cestu k socialismu. KDU-ČSL proto byla pro tento model větším nepřítelem než oficiálně nepřátelská sociální demokracie. KDU-ČSL byla překážkou k vytvoření duálního politického hřiště, byla připomínkou kontinentální evropské reality, kde ve volebním období nevládne jedna strana, jež je na konci potvrzena nebo vyměněna, ale kde se strany musejí dohadovat v koaličních uskupeních. To ODS nechtěla a v průběhu koaličního vládnutí zjistila, že to ani neumí.

ODS zřejmě nepočítala s houževnatým odporem KDU-ČSL proti takovému systému. Klidná síla lidové strany by se asi ani k takovému odporu neodhodlala, kdyby nebylo národně-frontovní minulosti, která stranu na dlouhá desetiletí ujařmila. Už jsem tady vzpomněl traumatu strany dříve znásilněné, které jí zřejmě dodalo sílu bránit se i náznakům podobného ponižení. KDU-ČSL nejevila ochotu stát se oddanou služebnicí pravicové fronty a trvala na své suverenitě. Netvrdím, že jsem byl pouhým vykonavatelem tohoto odhodlání. Byl jsem aktivním propagátorem tohoto postoje, protože mocenský liberalismus, který produkovala politická dílna ODS, byl pro mne nepřijatelný. Jsem přesvědčen, že křesťanská demokracie evropského typu má na naší politické scéně co říci, má tu svoje nezastupitelné postavení, a dokud je nezíská, nebudeme standardní evropskou demokratickou zemí.

K tomu je třeba říci, že obraz o nás se v průběhu vý-

voje matoucím způsobem posouval. Novináři a z jejich popudu i občané se nás ptali „ke komu se dáte“, místo aby se zcela přirozeně ptali: A „co uděláte“ či „co chcete“? Tento způsob uvažování je také zřejmě dědictvím minulosti, kdy jedna strana měla vedoucí úlohu a ostatní měli jasné dvě možnosti: Buď tuto stranu bezvýhradně podporovat, nebo přijmout roli jejího nepřítel. V demokratické společnosti však neexistují jen vazalové na jedné a nepřátelé na druhé straně. Koalice se vytvářejí na základě respektu k jiným názorům a to znamená, že i když se někdo s někým spojuje, je to smluvní dohoda, jejímž uzavřením se nikdo nezříká své suverenity. Vstupuje-li strana v demokratickém prostředí do koalice, nevstupuje do služeb strany jiné, neboť službou je povinna pouze svým voličům a ostatním občanům země. Mnozí od nás očekávali, že vstoupíme-li do koalice, budeme tam proto, abychom pomáhali ODS dělat její politiku. V tom je základní omyl, protože menší koaliční strany nejsou silnější straně za to, že je vzala do koalice, povinovány vděčností. Silnější strana by bez nich nemohla vládnout a musí tedy respektovat tyto strany, jež jsou zavázány svým voličům.

Aby ODS prosadila svou verzi duálního politického systému, rozehrála kartu lidovecké koketerie se sociální demokracií a ze mne udělala hada, který se lísá na obě strany. Ve skutečnosti je to naopak: To mám za to, že jsem se nelísal ani na jednu stranu. A to důsledně. Odmítl jsem pravolevý svět a umělé pravolevé hřiště. Narýsoval jsem trojúhelník.

Vycházel jsem přitom z evropské praxe, kde tři základní proudy – sociálně demokratický, křesťanskode-

mokratický a liberální – v různých obměnách skutečně existují a vládou. Nepřisahal jsem věrnost ODS ani sociální demokracii. KDU-ČSL se svobodně rozhodne, která z těchto stran bude jejím partnerem. ODS ovšem křičela, že když nevyhlásíme spolu s ní sociální demokracii za nepřítel pokroku, zrazujeme pravici. Je to nesmysl, protože ODS nebyla pro nás arbitrem, který má určovat, kde je v Čechách pravice. Nepaktujeme se ovšem ani s levicí. Jestliže ji neprohlásíme za škůdce, neznamená to, že jí padneme do náruče.

* * *

Pro ODS jsem se stal hadem, protože jsem nehodlal přivést stranu do její náruče, v níž by zahynula. ODS to považovala za zradu, neboť se samozvaně pasovala na vůdce pravice a potřebovala sdělit veřejnosti, že vše, co se jejím vůdcovským snahám protiví, je proti zájmu státu. ODS se pasovala na stát, a to byl její základní problém. Ještě dnes se z tohoto omylu probouzí těžko – jako noční pták mžourající do světla. Údajně její současný volební program bude poprvé skutečným volebním programem. Dříve to prý bylo spíše vládní programové prohlášení.

Netajím, že mne nadávka „had“ zpočátku velmi mrzela, protože had sice není slizký, jak se mnozí domnívají, ale plazí se, a to je přesně to, co jsem nikdy nedělal a co mým pomlouvačům na mně vadí. A tak jsem začal pátrat, co vlastně had symbolizuje. V perské mytologii například stočený had je symbolem věčnosti: Takovou souvislost asi autoři nadávky v mém případě na mysli neměli.

V římské mytologii se také vyskytuje příběh o hadovi: Když byl v Římě mor, objevila se věštba, že město zachrání jen bůh Aeskulap. Ten se změnil v hada a v této podobě byl přinesen do Říma, jemuž přinesl uzdravení. Od té doby je symbol hada obtočený kolem hole znamením lékařů a utěšitelů bolesti. Je to symbol uzdravení. A konečně: V bibli je psáno: „Posílám vás jako ovce mezi vlky. Buďte obezřetní jako hadi a bezelstní jako holubice.“ Moje zkušenost praví, že dostane-li se člověk do postavení ovce mezi vlky, skutečně jinak nepřežije.

Situace se začala měnit

Důležitým momentem ve vývoji naší politické scény je vítězství KDU-ČSL v komunálních volbách v roce 1994. Osobně jsem byl trochu mimo realitu, protože mi v první den voleb zemřel otec. Celý volební štáb tím byl trochu poznamenán, a tak jsme dost rychle nereagovali na velikost volebního úspěchu. Zvítězili jsme počtem mandátů a stovky našich lidí se ujaly své odpovědnosti v komunální politice, která je s každodenní praxí života našich občanů nejvíce ve styku.

Myslím, že to byl mezník ve vnímání KDU-ČSL. Definitivně se zjistilo, že se s námi musí počítat, že nejsme reliktem minulosti ani skanzenem prvorepublikového a totalitního období. Možná jsme tuto věc v první chvíli nedocenili a nedokázali ji účinně prezentovat na veřejnosti. Možná jsme sami v první chvíli nezměřili příležitost, kterou to pro nás znamenalo.

Volby v roce 1996 nás nezaskočily. Šli jsme do nich jako suverénní strana a svou situaci jsme – myslím – odhadli realisticky. Výsledky voleb nás nepřekvapily a spíše jsme se znepokojením sledovali paniku, kterou vnesly do řad ODS. Volební výsledky, jež tato strana získala, stačily pouze k vytvoření menšinové vlády na bývalém koaličním základě. Tvrdil jsem tenkrát, že tato situace není neřešitelná a že politici jsou povinni si s obtížným rozložením sil poradit, ale ukázalo se, že tato maturita byla pro ODS nad její síly. ODS se nevyrovnala s pokorou, kterou by mohla projevit vůči koaličním partnerům a vůči většinové opozici. Křehkou rovnováhu nezvrátili ani odpadlíci z klubu ČSSD pánové Wagner a Teplík. ODS neuměla přijmout novou a nedominantní roli, nedokázala se přeorientovat na skutečnou spolupráci. Chovala se dál jako orel s přistříženými křídly a odmítla jiné postavení než královské. Sloužit se přitom neučila, a tudíž ani nenaučila.

Na podzim roku 1996 přišly katastrofické zprávy signalizující propad ekonomiky. První signál reakce vlády byl klasický: Nic se neděje, všechno je planý poplach. Když jsem zjistil, že už dříve existoval dopis Mezinárodního měnového fondu, který na nebezpečí upozorňoval, zveřejnil jsem tuto skutečnost. Reakce byla opět klasická – viníkem a rozvracečem jsem byl já, který řekl pravdu, nikoli ten nebo ti, kteří pravdu veřejnosti i vládě zatajili.

Poté se odehrála bitva o oba tzv. balíčky. Už název byl typicky klausovský, snažící se bagatelizovat problém hlubokého dosahu. Když jsem tehdy na tiskovce řekl, že

hlavním vítězstvím je, že se nám podařilo problémy pojmenovat, dívali se na mne novináři, jako by spadli z výšně. Přitom právě toto bylo skutečně největší vítězství. Do té doby problémy neexistovaly a existovali jen politikáři, kteří si je kvůli destrukci ODS vymýšleli.

O to více jsem byl překvapen, že Václav Klaus byl ochoten přechíst onu dnes už legendární kritickou analýzu ekonomické situace. Byl jsem překvapen, jak moc chce zůstat předsedou vlády, protože jinak by přece právě on nemohl hovořit proti Václavu Klausovi ještě z předvčerejška. Prožil jsem trapnost onoho okamžiku několik metrů od něho a zkoušel jsem ho měřit prisma-tem jeho osobnosti. Získal jsem přitom novou zkušenost: Žije mimo pravdu a lež, mimo dobro a zlo. Žije ve světě Václava Klause.

Vážně jsem mu tehdy nabídl, abychom z vlády odešli oba. Dodnes si vybavuji jeho nechápavý pohled. Opět jsem viděl, že mu není pomoci. A vnímal jsem v té chvíli opravdové a nefalšované zděšení novinářů, kteří také do té doby netušili, jak křehké jsou hranice mezi skutečností a jejich ještě nedávnou vírou v její garance. Odcházel z tiskovky jako po výprasku, jako by nahlédli do rozměru, o němž do té doby netušili vůbec nic.

V létě 1997 postihly zemi povodně. Byla to tragédie, která se vymkla všem politickým šarvátkám a na chvíli je paralyzovala. Dostali jsme se až do absurdity. Politické strany pracovaly anonymně, neodvažovaly se přihlásit k tomu, že pomáhají lidem. Mnozí, kteří přišli o své obydlí, mne mohou nařknout ze zpučnosti, když řek-

nu, co si myslím: Že jsme to zvládli. Nechci tvrdit, že jsme to zvládli beze zbytku, že jsme byli perfektní. Neměli jsme se živlem tohoto rozsahu zkušenost a tuto zkušenost neměla vláda, obce ani jednotliví občané. V tu chvíli však padla cynická teze, že občan se má postarat sám. Všichni včetně skalních liberálů pochopili, že bez solidarity se tato situace vyřešit nedá, že je potřeba každé ruky a každého dobrého nápadu a také každé koruny, která může pomoci ohroženým.

Bylo to kritické léto, kdy jsme objevili solidaritu, ale objevili jsme i skutečnost, že tato solidarita je průvodním jevem individuální odpovědnosti. Když jsem pročítal vyčítavé dopisy postižených, kteří za svou tragédii volali k odpovědnosti vládu, přečetl jsem si staré knihy a nikde jsem nenašel slova, jimiž by se vláda či panovník omlouvali občanům za to, co je postihlo. Nejsme pány světa, neporoučíme větru ani dešti: Jsme lidé, kteří spoluvytvářejí podmínky své existence, ale jejich možnosti jsou omezené. Jsme součástí přírody a jejím výstřelkům se můžeme bránit jen omezeně a tak, jak dokážeme na svém stupni poznání. Musíme se o to pokoušet, ale musíme vědět, že nikdy v tomto souboji nebudeme pány. S tím je třeba se vyrovnat.

Ještě jedna důležitá věc poznamenala léto roku 1997. Jednání ve vládě o prodeji Investiční a poštovní banky japonské společnosti Nomura. Dnes už mohu říci, že to pro mne byl problém zásadního významu a že celostátní výbor KDU-ČSL řešil na základě toho problém nejvážnější: zda souhlasit s prodejem, který za neúměrně nízkou cenu zprostředkoval japonské společnosti kontrolu nad množstvím strategických podniků České

republiky, nebo zda KDU-ČSL při této transakci nebude asistovat a opustí vládu.

Stále jsem se pokoušel vysvětlit sobě i veřejnosti, že změna je možná, že přece tlak vzrůstající nedůvěry veřejnosti a ekonomické situace je tak zřejmý, že všichni budou muset hledat řešení. Pripadal jsem si jako na lodi, která se plnou silou řítí na skaliska, ale kapitán si prozpěvuje, část posádky popiji a část věří, že kapitán má vždycky pravdu. Nemohl jsem z té lodi vyskočit – byl jsem na ní prvním důstojníkem a ti musejí o loď bojovat. Hádal jsem se tedy s kapitánem, odhadoval vzdálenost k útesům a snažil se co nejsvědomitěji korigovat pochybný kurs.

* * *

Otřes, který naše koaliční loď zaznamenala na podzim roku 1997, nebyl v první chvíli osudový. Objevila se podezření, že ODS má ve financích nesrovnalosti. Tato věc mohla být pro ODS nepřijemná, mohla následovat série protichůdných tezí a pokusů o senzace, ale vichřice, která následovala, byla zdrcující. Politici z ODS, dosud zvyklí na přízeň médií, se náhle ocitli pod bubnovou palbou, kterou dříve byli zvyklí jen pobaveně sledovat u jiných. Dlouhou chvíli nemohli pochopit, co se jim to stalo, nedokázali se vyrovnat s tím, že jsou přepadáni a vyslýcháni jako jiní. A najednou bylo pozdě. Ztráceli jistotu i nonšalantnost a spolu s nimi sebeovládání a soudnost. Otřesení novináři si své zklamání nad poplašeným chováním dříve suverénních mužů vyřili na nich. Čekali vysvětlení a chtěli je. ODS, místo aby taková vysvětlení rychle, věcně a bez emocí poskytla, tvářila

se uraženě, že to po ní vůbec někdo chce. Každá další tisková konference svým trapným divadlem vzbuzovala úsměšky u novinářů a zvyšovala despekt ve veřejnosti.

Dopolední tiskovou konferenci, která měla celou záležitost uzavřít, ale ve skutečnosti jen rozmnožila další otázky, jež aktéři odbyli několika přezíravými slovy, jsem poslouchal v autě cestou na jednání celostátního výboru KDU-ČSL v Třeboni. Chtěli jsme tam prodiskutovat dávno připravené návrhy na zprůhlednění financování politických stran, což byla ironie osudu. Před odjezdem jsme si domluvili s místopředsedy Kasalem a Výborným schůzku v motorestu v Soběslavi, kde jsme se chtěli poradit o některých aspektech následujícího jednání. Nakonec to dopadlo jinak, šli jsme se projít do lesa a pod dojmem toho, co jsme v autech všichni slyšeli, byla naše rozprava jiná. Může tohle ještě trvat? Je za těchto okolností pozitivní změna vůbec možná?

Procházku jsme protáhli na dvě hodiny, nechali jsme Třeboň čekat, ale když jsme tam dorazili, nikdo nám nic nevyčítal. Také poslouchali rádio. V recepci hotelu, kde jsme schůzovali, nás Jaromír Talíř přivítal místo otázky konstatováním: „To bylo asi hodně důležité zdržení.“ Bylo mi trochu líto dobře připravovaného programu výboru. Sice se projednal, ale zůstal ve stínu mnohem důležitější věci. A bylo mi líto promarněné práce treboňských organizátorů, kteří už na večer sjednali mítinky a besedy, jež museli nakonec rušit. Celostátní konferenci jsme svolali na tentýž večer do Prahy s návrhem, na němž se Celostátní výbor shodl naprosto většinově: Vystoupit z koalice, která už naději na změnu a na perspektivu pro tuto zemi nedává.

Mezitím proběhla v Praze tisková konference, na níž Jan Ruml a Ivan Pilip vyzvali Václava Klause k odstoupení. Byl v té době v Sarajevu a dnes této skutečnosti připisuje pro sebe zvláštní význam. Pro nás nebylo důležité, kde je Klaus, ale kde jsou členové naší Celostátní konference a zda se narychlo budou moci dostat do Prahy, kam je nesmlouvavě svolal Celostátní výbor.

Zasedání Celostátní konference netrvalo ani dvě hodiny. Sjela se většina výrazně nadpoloviční – doba byla plná očekávání a lidé si to uvědomovali. V diskusi vystoupili téměř všichni a důvody pro opuštění koalice zaznívaly v nejrůznějších podobách. Než se hlasovalo, navrhl středočeský předseda vzhledem k historické chvíli hlasování po jménech. Přes čtyřicet přítomných se vyslovilo pro návrh Celostátního výboru, pouze dva proti.

Osmadvacátého listopadu 1997 padla poslední kapka do poháru, který se naplňoval více než pět let. KDU-ČSL neodmítla ODS ani Josef Lux neodmítl Václava Klause. Byli jsme si však naprosto jisti, že v této zemi dál nemůže pokračovat styl politiky, který upřednostňoval konfrontaci před dialogem, omlouval fauly a nebyl schopen vidět a napravovat chyby. Bylo nám jasné, že tento styl svírá zemi do kleští a ochromuje ji. A pochopili jsme, že ODS tyto kleště nerozevře, že to udělat nechce ani neumí, a musí to tedy udělat někdo jiný. Vzali jsme tuto odpovědnost na sebe a musím říci, že jsem z toho žádnou osobní radost neměl, protože jsem nevěděl, co bude dál. Neměl jsem ani tajemný plán, ani mocné spojení. Cítil jsem však nadevší pochybnost, že další pasivní čekání na změnu by by-

lo pokrytectvím, a spolu se mnou to cítili i členové naší Celostátní konference.

Novináři, připravení čekat do noci, nebyli ani překvapeni. Než osmadvacátý listopad 1997 skončil, stačil jsem ještě informovat prezidenta.

* * *

Co se dělá, když se podá demise, jsem do té doby netušil. Podával jsem ji poprvé v životě. Dal jsem si s Jaromírem Taliřem, Tomášem Kvapilem a částí svého týmu sraz na druhý den o deváté v úřadě a poprosil jsem sekretářku, aby se o nás přišla postarat.

Byla to zvláštní atmosféra. Sešli jsme se někde, kam jsme vlastně s okamžitou platností už nepatřili. Seděli jsme u kávy a přemýšleli o minulosti a budoucnosti. Novináři ani moc nevolali, asi vyspávali a vyrovnávali se s první zkušeností s pádem vlády této demokratické republiky.

Miloslav Výborný brzy telefonoval z kongresu ODA, kde nás reprezentoval, že z vlády vystoupili i jejich ministři. Dozvěděl jsem se o spěšném přeletu Václava Klause ze Sarajeva a odjel jsem mu předat naše demise. Když jsem se vrátil, volali z úřadu vlády, že jsme abdikaci napsali nepřesně, že správné znění mělo být jiné. Nevím, jestli se spletli naši konzultanti nebo úřad vlády. Tuto pikantnost se dozvěděl jediný novinář z jinak velmi ambiciózního sdělovacího prostředku, který v té napjaté chvíli pouze konstatoval: Aspoň něco lidského.

Nebudu ličit další jednání v Lánech, dohadování o budoucnosti s ODS nebo bez ní, o svém pověření jednáním o sestavení vlády, kterým mě pociťl a zároveň

zatížil pan prezident. Situace ukázala, že tato společnost se ze svého zakletí probouzí jen těžce, a mám trochu obavu, že se bude probouzet ještě dlouho. A tady je něco, co Václavu Klausovi skutečně vytykám a vytykám mu to daleko víc než jeho vystupování v minulé vládě, neochotu ke změně a neschopnost vidět problémy. Tady si dovoluji odbočku ke starému příběhu o králi Šalomounovi, který později zpracoval Bertold Brecht: Je to příběh o dvou ženách – paní a služce. Obě bydlely ve skvělém paláci, který rebelové přepadli a vyplenili. Paní utekla a zapomněla tam v panice své dítě. Služka je zachránila a převedla do bezpečí sérii útrap, které obyčejné lidi obvykle provázejí. A když bylo po nebezpečí, přišla paní žádat dítě, jež porodila, po služce, která mu mnohokrát zachránila život. Případ se dostal před soudce, a ten nakreslil kruh, doprostřed postavil dítě, kázal oběma ženám, aby je vzaly za ruku a vyhlásil, že je vysoudí ta, která je vytáhne z kruhu na svou stranu. Pokus opakovali několikrát, vždycky zvítězila paní a služka pokaždé dětskou ruku pustila. A soudce položil prostou otázku: „Proč?“ Služka odpověděla také prostě: „Vychovala jsem je, mám je ráda. Mám je roztrhnout?“ Netřeba říkat, že moudrý soudce poznal skutečnou lásku schopnou oběti.

Václav Klaus mne zklamal tím, že bojoval o sebe, ačkoliv musel vědět, že brání řešení situace v zemi. Nebyl schopen pustit se ruky uprostřed pomyslného kruhu. Pravda je, že podobné chování je netrzní. A to je asi zásadní rozdíl v hodnotách, které oba vyznáváme.

Vláda pana premiéra Tošovského dostala důvěru a snaží se pracovat v duchu svého omezeného mandá-

tu, avšak s tím, že život v zemi se nemůže přerušit do předčasných voleb. Nechci komentovat její jednání, neboť tato slova říkám v dubnu 1998, tedy v „hodině mezi psem a vlkem“, mezi jednou a druhou vládou, kdy opadá nejistota z minulosti a jítří nás očekávání budoucnosti. Jak jsem napsal v úvodu, nejde mi o drby, ale o věci důležité pro budoucnost.

Kde vidím šance

Sociální tržní hospodářství lidová strana neobjevila. Našla je, když studovala „rodinné stříbro“ evropských křesťanských demokracií. Tehdy v roce 1992 toto slovní spojení znamenalo hazard. Odzvonili jsme socialismu a vše sociální bylo vyléváno na smetiště, jak už se v Čechách často vylévají vaničky i s dětmi. „Ať už se o mě nikdo nestará, já se o sebe postarám sám,“ řekl mi tehdy jeden člověk na mítinku. Bylo mu něco mezi třiceti a čtyřiceti a zřejmě to myslel vážně. Patřil ke generaci, která v nejlepších letech trpěla poručníkováním socialistického státu a věřil, že je schopen stát na vlastních nohou. Nepotřeboval sociální starostlivost státu. Chtěl podnikat, vzít sám do rukou osud svůj a své rodiny, cítil se k tomu dost silný i zralý. Docela rád bych věděl, jak je mu dnes. Je mi líto spálených křídel tolika lidí, kteří se po mnoha letech v klecích z ostatných drátů pokusili vzlétnout. Příliš mnoho z nich bylo uloveno dravci nejrůznějšího druhu.

Nevím, zda sociální tržní hospodářství bylo zprvu tak okázale odmítáno proto, že bylo příliš evropské a málo

liberální, nebo proto, že je propagovala KDU-ČSL. Obávám se, že druhý důvod je blíže pravdě. Byl tu zvyk odmítat všechno, co prosazovali političtí konkurenti. Z principu. Nemohlo se totiž zrodit nic rozumného v jiné líně než v oné jediné správné. Česká společnost po první vlně pravicově liberálního opojení začala sociální tržní hospodářství brát na milost a posléze si je začala většinou přát. Donedávna byl tento systém absurdně odkazován do hájemství levicové politiky, ačkoli je dílem pravicových politiků v Německu, kteří se pokusili vytvořit politicko-hospodářský systém stavící se jako protiváha konceptu Hitlerovu. Byl dílem „ordoliberálů“, tedy tržních liberálů, kteří k volné hře trhu přiřazovali „řád“, pevná pravidla hospodářské soutěže. A je třeba jasně vidět, že sociální tržní hospodářství přivedlo k úspěchu poválečné Německo a dalo základ jeho nynější prosperitě. Teprve o mnoho let později a v jiné formě přijali zásady sociálně tržního hospodářství sociální demokraté. Když se před několika lety konalo v Budapešti zasedání EDU, tedy Evropského sdružení konzervativních stran, došlo k zajímavé události. Sešli se tam tehdy předsedové významných členských stran a CDU zastupoval sám Helmut Kohl. Václav Klaus ve svém příspěvku hovořil o sociálním tržním hospodářství se svou typickou ironií a bylo zřejmé, že Helmuta Kohla se tento tón velmi dotkl. Reagoval rozhořčeně a nechápavě – a není divu. Německo má princip sociálního tržního hospodářství dokonce zakotven v ústavě, je to tedy „státní princip“, který respektují i ostatní politické proudy. Jeho bagatelizování či přezírání muselo být pro spolkového kancléře nutně něčím nejen nepo-

chopitelným, ale i pošetilým. A je nepochybné, že od té doby se mezi Helmutem Kohlem a Václavem Klausem o vřelejších politických vztazích nedá hovořit. Dnes, po osmi letech transformace, přejímá principy, na nichž je postaveno sociální tržní hospodářství, pravicová strana odštěpená z ODS – Unie svobody.

Ještě se neodvážila tohoto názvu použít, protože pro její politiky, kteří ještě nedávno proti sociálnímu tržnímu hospodářství v řadách ODS bojovali jako proti levicovému nebezpečí, je nyní obtížné tento program hlásat. Přesto její program zásady sociálního tržního hospodářství obsahuje.

Sociální tržní hospodářství se od tržního hospodářství „bez přívlastků“ odlišuje především důrazem na pravidla, která stanovuje stát nikoli k omezení, ale naopak k povzbuzení hospodářské soutěže. Jen naivní člověk – a v tomto směru byla po roce 1989 u nás naivita společností pochopitelná – si může myslet, že poměry na trhu se uspořádají samy, že v konkurenci zvítězí schopní a výsledkem bude prospěch celé společnosti. Platilo by to, kdyby společnost tvořili jen lidé čestní a spravedliví, kteří volí pouze rytířské způsoby boje, kteří se řídí hluboce zakotveným morálním zákonem. Víme-li, že taková společnost neexistuje, a přesto nevytvoříme systém pravidel, pak si zahráváme s ohněm. A musím říci, že tvrdšími prosazováním sociálního tržního hospodářství jsem se vytrvale snažil této nezodpovědné hře zabránit.

* * *

Hlavním argumentem, kterému jsem musel čelit, byl argument o neschopnosti státu taková pravidla vytvořit.

Je to trochu absurdní, jestliže právě státní představitelé se touto tezí honosí a občané jim ještě tleskají. Logičtější by bylo, kdyby občan na taková slova bouchl do stolu a řekl: „Zvolil jsem vás proto, že jsem vás považoval za nejschopnější ze schopných, a poslal jsem vás do čela státu, který si za své peníze zřizují. Jestliže chcete ze svých limuzin jen přihlížet mým problémům, tak vystupte a já tam pošlu někoho, kdo to umět bude.“ Občan to neřekl a nechal se strašit státem autoritářským, který by mu vzal svobodu.

Samozřejmě šlo o něco jiného. Stát musí chránit svobodu lidí před těmi, kteří si přejí svobodně krást, podvádět a ohrožovat jiné. Těto ochrany musí být schopny, protože slušnost a poctivost se musí vyplácet. Tam, kde nepoctivost je normální, kde neserióznost je považována za nezbytnou vlastnost lidí šikovných a úspěšných, se šíří nespokojenost a beznaděj. Dobro a zlo je v každém člověku nějak namícháno a nikdo není morálním hrdinou bez poskvrnky ani nemorální esencí zla. I ti, kteří se dopouštějí nepoctivosti a dokážou překročit bariéru obecných etických norem ve svůj prospěch, cítí, že to není správné, a snaží se vinu za své problematické kroky svrhnout na někoho jiného. Tvrdí, že to jinak nejde, že „takový je dnes svět“.

Neomlouvám je. Pouze tvrdím, že rezignace státu na odpovědnost za vytváření pravidel a zajištění pozitivního klimatu ve společnosti má dalekosáhlý dopad na všechny sféry života společnosti, na životní pocity lidí a jejich důvěru v budoucnost.

* * *

Stát a jeho instituce nejsou přežitek, výmysl socialismu ani strašák pro svobodné občany. Stát si lidé platí proto, aby jim prospíval. Jeho starostí a starostí jeho představitelů je, aby to dělal v souladu s přáním těch, kteří ho touto službou pověřili. Myslím, že pan prezident formuloval přesně náš nynější problém: Potřebujeme stát malý a silný, dnes však máme pravý opak: Stát velký a slabý. Je třeba přenést odpovědnost ze státu na občany, vytvořit občanskou společnost založenou na principu subsidiarity, naplnit dělbou moci a přenést tuto moc směrem k občanovi. To, co však přitom zůstane v odpovědnosti státu, musí být zabezpečováno rázně a s autoritou – ať už je to bezpečnost, výkon práva, vzdělávání či výkon státní správy. Svobodný občan si přeje, aby mohl svobodně podnikat, aby uplatnil své tvůrčí schopnosti, aby se dobře žilo jemu a jeho blízkým, aby jeho děti měly naději na dobrý a šťastný život.

* * *

A jsme u základního rozporu, který jsme měli v minulé koalici. Tvrdím, že toto přání občanovi nesplní existence volného trhu. Existence volného trhu je pro seberealizaci občana nezbytná, ale není to božstvo, které uspořádá lidské životy a naplní je. Trh nestojí nad člověkem, ale naopak. Trh je prostředkem, který si člověk vytvořil, aby mohl nakládat s výsledky své práce, nikoli proto, aby jeho prostřednictvím komunikoval s lidmi. Lidský život nelze vtěsnat do tržních kategorií, protože lidský život tržní kategorie přesahuje. Z toho plyne i to, že člověk je pánem trhu, a nikoli naopak.

Kdybychom připustili, že jsme jen loutkami, které

v bázni očekávají, jak s nimi jejich dokonalé tržiště božstvo naloží, kdybychom připustili, že jeho dokonalost spočívá v jeho nedotknutelnosti, vytvořili bychom jakýsi druh primitivního náboženství. Jako křesťan to říkám odpovědně a bez obalu. Jen víra primitivních národů spočívala v očekávání rozmarů božstva. Křesťanství dává lidstvu základní možnost volby mezi dobrem a zlem. Člověk uzavřel s Bohem smlouvu: Bude-li dodržovat zákony světa, bude žít dobře. Má však svobodnou volbu, zda to bude dělat a jak to bude dělat. Z tohoto principu, který křesťanství světu dává, vychází evropská civilizace a všechny myšlenkové směry včetně liberalismu. Má-li člověk tuto základní možnost a v praxi stálou povinnost volby, pak má i povinnost utvářet svůj život. Nemůže a nesmí stát v pokoře před svým vlastním výtvořem, tedy trhem. Musí i ten utvářet tak, aby naplňoval svou smlouvu, která jasně říká, co je dobré a co zlé: A zlé je krást, lhát, zabíjet, nectit svobodu jiných. Nikdy se nevyvlékáme z povinností toto zlo potírat všude: i v kontaktu s trhem.

* * *

Do této chvíle jsem nehovořil o ekonomice a udělal jsem to záměrně. Důvodem existence světa nejsou peníze, nejsou důvodem ani příčinou mé práce a nemožou být východiskem pro uvažování o správě věcí veřejných. Důvodem a příčinou je člověk, jeho štěstí a pocit uplatnění. Štěstí a uplatnění nachází zdravý a normální člověk v práci a za tuto práci dostává odměnu, což je ocenění práce, které musí být spravedlivé, neboť jinak by důstojnost a štěstí člověka byly jen hluchými frázemi.

Poopravím tu tezi, kterou jsme v minulých letech tak často slyšeli: Že co je zadarmo, je podezřelé, protože v tržním světě nic skutečně cenného zadarmo není a za vše, co je důležité, zaplatíme. Tvrdím, že to nejcnější je mimo tržní kategorie, mimo účetní kolonky a mimo jednoduchý mechanismus „má dáti“ a „dal“. To nejcnější, co lidstvo má, je schopnost oběti, která vystupuje nad tržní zákony.

Obět je vědomou rezignací na prospěch. Skutečná láska je obětí stejně jako přátelství, služba a opravdová politika, která nemá nic společného s politikařením. Považují schopnost oběti za projev velikosti člověka a jeho tendence vymanit se ekonomickým zákonům.

Odvijím svou politiku od vědomí této skutečnosti a do tohoto řádu zasazují ekonomiku, která v sobě zahrnuje seberealizaci lidstva, vývoj jeho materiálního, ale i duchovního potenciálu, komunikaci mezi lidmi prostřednictvím jejich výtvorů, ale není účelem lidské existence.

To ovšem ekonomiku nezabavuje odpovědnosti v individuálním lidském životě i v pořádání zákonů společnosti.

* * *

Naší ekonomice dlužíme jedno velmi důležité: Musíme ji odideologizovat. Snad jsme už pochopili – a mělo by to být jedním z důležitých poučení nedávných let – že politici nemohou v této oblasti vystupovat jako největší odborníci, protože prostě jako politici nejsou nestranní a hájí zároveň i mocenský zájem, který bývají v pokušení nadřadit zájmu obecnému. Úkolem politiků není vytvo-

řit pro sebe prostor k aplikaci svých teorií, ale vytvořit atmosféru, která by dovolila odborníkům dospět v diskusi k optimálním návrhům, jež poté politici prosadí.

Když byl nedávno na návštěvě v České republice špičkový ekonom Milton Friedman, ptala se ho Česká televize, zda mu nevadí, že žádná z vyspělých zemí ne-realizovala jeho liberální teorie. Odpověděl, že politici musejí brát v úvahu i jiná hlediska, která on v úvahu brát nemusí. Myslím, že je to ideální pochopení vztahu vědce-ekonomů a politika a že to jen potvrzuje odpovědnost obou.

Pro Českou republiku by byl luxus, kdyby se snažila o kariéru asijského tygra uprostřed sociálně tržní Evropy. Ani ostrůvek thatcherismu není pro nás realistickou perspektivou. Evropa je sociálně tržní a my nemáme důvod experimentovat s jiným hospodářskopolitickým konceptem, protože stavíme na stejné myšlenkové tradici jako okolní země. Vyrovnanost volného trhu a solidarity, těchto dvou pilířů sociálního tržního hospodářství, je předpokladem sociálního smíru, tato skutečnost je v Evropě ověřená zkušenostmi několika desetiletí a víme, že bez sociálního smíru, tedy bez širokého souznění společnosti, není možno budovat stabilní stát. Jednostranné zdůraznění volného trhu, je-li provázeno podceněním solidarity, vede k oddělení úzké skupiny úspěšných od ostatních vrstev a k silici nespokojenosti většiny. Začne-li se naopak rozdělovat víc, než se vytvoří, tedy je-li na trhu nadměrně zdůrazněna solidarita před konkurencí, je ohrožena prosperita, snižuje se motivace k výkonnosti a hospodářský růst se zpomaluje, což rovněž vede k nespokojenosti.

Nedávno vystoupil britský premiér poprvé v historii ve francouzském parlamentu. Při té příležitosti řekl, že hospodářská politika není pravicová nebo levicová, že existuje hospodářská politika jen dobrá nebo špatná. Zatlaskali mu za to pravicoví i levicoví poslanci. Když sledujeme naši politickou scénu a politickou rétoriku, která je postavena na ideologickém boji, musíme mít nutně obavy, že se tím vyspělé Evropě spíše vzdalujeme, než přibližujeme. Navíc je tento boj veden někdy problematicky: Pravicovou stranu si člověk volí především proto, aby upevnila jistotu vlastnictví a aby zabránila projídaní budoucnosti, tedy nevytvářela dluhy. Jejím posláním má být prosazování ochrany soukromého vlastnictví, omezení vlivu státu a osobní odpovědnost.

Nyní je klíčovým úkolem naší hospodářské politiky nastartování ekonomického růstu. Cestou k němu musí být vytvoření pevných pravidel a zákonů, které zajistí rovnost šancí, tedy ochrání schopné před těmi, kteří jsou „schopni všeho“. Vnímám velmi silně, že lidé rozumějí tomu, že rozpočet má jen určité omezené zdroje, ale že se právem nesmíří s tím, jestliže spravedlnost platí jenom pro někoho.

Odpovědnost státu a jeho úlohu nedávno na naší programové konferenci o hospodářství a sociální politice Zdeněk Bakala z Patria Finance výstižně popsal ve sportovní terminologii: Vláda může kvalitně nalajnovat hřiště, tzn. může vytvořit standardní mezinárodně srovnatelnou legislativu. Může zajistit kvalitní osvětlení hrací plochy, tedy hájit povinnost transparentního jednání jak pro soukromé, tak i pro státní ekonomické subjekty. Může zajistit neuplatněného, kvalitního a byst-

rého rozhodčího, tedy stanovit regulační rámec a regulátory trhu, kteří bdí nad dodržováním zákonů a jsou schopni uplatnit přísné sankce při jejich porušení. Může bojovat proti dopingu, tedy netrpět, aby různí aktéři měli pro své podnikání na trhu rozličné podmínky – jedni méně výhodné, jiní výhodnější. A může do jisté míry pečovat o dorost, tedy může dbát na to, aby bariéry ke vstupu do daného odvětví podnikání byly relativně nízké. A konečně – může eliminovat ty, kteří nestačí s dechem, a umožnit jim rychlý odchod např. uplatněním kvalitního zákona o konkursu a vyrovnání.

Tady je nezastupitelná odpovědnost státu, neboť důvěra lidí v systém je nezbytná. Stejně důležitá je důvěra širokých vrstev občanů, kteří se v každodenním životě stávají klienty a zákazníky. Ti nemohou být vystaveni riziku, že o své peníze přijdou v krachujících bankách či cestovních kancelářích. Riskuje podnikatel, ale ten, kdo se vědomě nerozhodne vložit své peníze do podnikatelského či třeba herního rizika, riziku být vystaven nesmí. Jeho peníze jsou jeho soukromým vlastnictvím, které je stát povinen chránit.

Součástí prorůstových opatření v oblasti hospodářství musí být diskuse o daňové reformě, kde je třeba postupně snižovat daňovou zátěž. Chceme volit cestu snižování přímých daní a zvyšování daní nepřímých, což je velmi konzervativní postup, neboť znamená omezení vlivu státu, který rozhoduje o přímých daních. O daních nepřímých rozhoduje každý člověk jako spotřebitel mírou a strukturou své spotřeby. A chceme, aby zrušení dědické a darovací daně v přímé linii – tedy vůči dětem a vnukům – vedlo k upevnění rodinného vlastnictví.

Musíme se dívat pravdě do očí a nezasťírat si, že výkonnost naší ekonomiky je ve srovnání s Evropskou unií padesátiprocentní. Očekávání snadného a bezbolestného vstupu mezi nejvyspělejší a nejbohatší země světa přineslo při střetu s realitou lidem zbytečné zklamání. Skutečné srovnatelnosti se zeměmi Evropské unie dosáhneme poctivou prací minimálně jedné generace. Churchill kdysi slíbil Angličanům pouze „krev, pot a slzy“ a dodnes je to citováno jako příklad poctivého přístupu politika. I my musíme být k občanům poctiví, neslibovat zázraky a jasně říci, že budoucnost si musíme odpracovat. Nechápu to jako krutost, protože člověka skutečně dospělého a odpovědného není možno prací strašit. V této zemi vždycky bylo dost šikovných a pracovitých lidí, kteří byli, jsou a budou schopni vytvořit dobrý a solidní základ prosperity. Tato skutečnost je pro mne důvodem k optimismu.

* * *

Uvažovat o hospodářské politice není možné bez úvah o politice sociální. Obě tyto oblasti se vyvíjejí v těsné závislosti a propojenosti. Sociální výdaje jsou limitovány tím, co vytvoří ekonomika, a je-li sociální systém dobře nastaven, pak motivuje k vyšším výkonům, a tedy pozitivně působí na ekonomiku.

Sociální politika je výrazem solidarity společnosti a je tedy projevem lidskosti. Solidaritě rozumíme tak, že nejdříve je člověk odpovědný sám za sebe, za svoji rodinu a obec, kde žije. A teprve potom, když této odpovědnosti nemůže dostát, nastupuje solidarita - vědomá sounáležitost občanů. Myslím, že je potěšitelné, že

po krátkodobé vlně nechuti k pojmu „sociální“ jako zbytku socialismu se naše společnost z tohoto omylu rychle vyléčila. Jakkoli je člověk jedinečnou a neopakovatelnou individualitou, která sama utváří svůj osud, je zároveň součástí lidského společenství a může se dostat do situace, kdy pomoc společnosti potřebuje. A stejně je svou přirozeností veden ke snaze pomoci těm, kteří se ocitli v nouzi. To, že se dnes většina lidí vyslovuje pro sociální tržní hospodářství a pro sociálně citlivý stát, neznamená, že stále více lidí chce od státu a od společnosti brát, ale říkají tím zároveň, že jsou ochotni dávat.

Abychom však mohli hovořit o spravedlivém státu, musí být sociální starostlivost zaměřena k těm skutečně potřebným a musí být motivační, aby solidarita byla co nejméně zneužívána. Dnes se bohužel stává, že se do závislosti na sociálních dávkách dostává stále větší počet lidí ze středních vrstev. A to není příznivý trend. Jestliže je lékař nebo učitel po dvaceti letech praxe klientem okénka sociálního úřadu, pak v této společnosti je něco významného v nepořádku. Proto hovoříme o tom, že sociální síť je třeba nahradit trampolínou, která pomůže tomu, kdo se v určité chvíli dostane do těžkosti, k co nejrychlejšímu návratu do normálního života. A za normální stav považujeme, že zdravý člověk pracuje a je schopen se postarat o sebe a svou rodinu.

Postavení rodiny je druhým základním bodem sociálního systému. Rodina je nejdůležitějším společenstvím, je místem, kde se utváří osobnost, její vztah k hodnotám a k ostatním společenským složkám. Je

přítom nezbytné si uvědomit, že dobrou a spokojenou rodinu tvoří především citové vazby a že žádné sociální dávky nezachrání funkčnost rodiny, kde není dost lásky, úcty, obětavosti a dobrých vztahů. Sociální politika však není totéž co dávky. Dávky jsou pouze součástí širšího systému, který vytváří prostor pro řešení problémů, před nimiž se rodiny ocitají: bydlení, dostupnost vzdělání pro děti, zaměstnání atd. Myslím, že jedním z důležitých, který dnes poznamenává životní styl rodin, je částečné přerušování či narušení třígeneračního soužití. Je ku prospěchu všech členů rodiny, jestliže tři generace žijí v těsnějším kontaktu a jejich příslušníci se mohou navzájem pozitivně ovlivňovat a učit se vzájemné ohleduplnosti i pomoci. Jestliže toto společnost uzná, pak musí s ohledem na to podněcovat výstavbu státních či obecních bytů, vytvářet pravidla pro sociální pomoc starým lidem apod. A působí trochu děsivě, jestliže se stavějí domovy důchodců v lesích daleko od nejbližší obce, jako by tam staří lidé měli pouze dožít v jakési izolaci, skrytí zraku mladého a zdravého světa. Mohou-li zůstat v rodině, která se o ně je schopna postarat, pak je výhodnější, aby státní pomoc směřovala k těmto dříve narozeným a aby zůstalo na jejich svobodném rozhodnutí a na rozhodnutí jejich rodiny, jakým způsobem bude těchto prostředků použito.

Je samozřejmě základním úkolem sociální politiky, aby vytvořila důstojný důchodový systém, neboť je projevem kulturnosti každé společnosti, jak se postará o své seniory, kteří se podíleli prací v letech předcházejících na tvorbě životní úrovně dnešní pracující generace. Netvrdím, že o naše seniory je postaráno tak, jak si

zaslouží. Bohužel se o ně lépe postarat nemůžeme. Když však mluvím se staršími lidmi v důchodovém věku, slyším, že většina z nich myslí velmi obětavě na situaci svých dětí a vnoučat. A i oni si uvědomují, že dnes nejohroženější skupinou nejsou u nás důchodci, ale mladé rodiny s dětmi, jejichž životní úroveň se vyvíjí mnohem méně příznivě. A slyším, že to těmto lidem není lhostejné. Myslím, že budeme muset najít odvahu k prosbě důchodcům, aby pochopili, že prioritou sociální politiky musí být nyní právě mladá rodina.

Velmi mne mrzí, že se nám v předcházejících letech nepodařilo vysvětlit kolegům ve vládě, že stát nemůže rezignovat na propulační politiku. Nejde samozřejmě o to, aby politici diktovali rodinám, kolik mají mít děti a kdy je mají mít. Jsme však v situaci, kdy se u nás rodí méně dětí než lidí umírá, a to je vážný signál, neboť je to zpráva o tom, že národ nastoupil cestu vymírání. To nemůže nikoho nechat lhostejným a jsem přesvědčen, že politici mají nástroje, jak zlepšit podmínky, za nichž se lidé rozhodují, zda děti mít či nikoli.

* * *

Česká republika prožívá dnes historickou příležitost. Vrcholí proces přijímání do NATO a jsem přesvědčen, že přijetí do této struktury bude dějinným zlomem srovnatelným se „sametovou revolucí“. V roce 1989 jsme získali svobodu, nyní máme příležitost získat pro tuto svobodu jistotu a neotřesitelný základ. A jsem velmi rád, že i ve vládě došlo ke shodě na tom, že náš vstup do NATO je absolutní prioritou a že k tomuto kroku neexistuje žádná seriózní alternativa. Nebylo by pro nás

dobrou perspektivou, kdybychom se chtěli přimknout k Východu, a nebylo by pro nás perspektivou ani pošíhávání po nějakém typu neutrality, neboť neutralitu nemůže stát vyhlásit, tu musí stvrdit okolní svět.

Budeme-li v NATO, budeme respektovanou součástí vyspělého demokratického světa, který si na ochranu svobody a demokracie vytvořil důmyslný a pevný bezpečnostní systém.

A právě malá země uprostřed Evropy, která se v dějinách tak často stávala kořistí či předmětem zájmu jiných států, takový systém potřebuje. Často slyšíme, že v posledních letech byl kladen nedostatečný důraz na formulování „českého zájmu“, mnoho lidí se diví, proč na strunu „českého zájmu“ hrají u nás spíše extremistické strany. Nepleťme si však vlastenectví s nacionalismem. NATO bylo vytvořeno k obraně národních zájmů a přiřazením do aliance získá oporu a jistotu i bezpečnost a suverenita České republiky, což s podstatou „českého“ či „národního“ zájmu bytostně souvisí.

Naše příslušnost k NATO je i zájmem ekonomickým. Je nepochybné – a zkušenosti jiných zemí to potvrzují –, že členská země Severoatlantické aliance je pro investory z celého světa důvěryhodnějším teritoriem než země stojící mimo toto uskupení. A konečně – naše členství v NATO bude znamenat, že budeme i formálně přiřazení k té části světa, jejíž hodnotový systém nejen sdílíme, ale také jsme jej v generacích předků pomáhali vytvářet. Jsme zemí, jejíž kultura vyrostla na antickém a křesťanském myšlenkovém základě a tento vklad, tuto tradici, nese každý z nás v sobě podobně jako občané ostatních členských států. V tom

smyslu NATO sdružuje země, jež tvoří jednu civilizaci, k níž bezesporu i my patříme.

Z těchto i z mnoha dalších důvodů jsem považoval za znepokojivé výroky parlamentních politiků, kteří náš vstup do aliance dlouho relativizovali, podmiňovali, a tím zejména pro zahraničí naši ochotu k němu zpochybňovali. Takové chování bylo stejně nezodpovědné jako chození se svíčkou na seník. Jsem rád, že zvitězil zdravý rozum, že toto nebezpečné experimentování skončilo. Je to pro stát a jeho budoucnost velmi významné.

Jestliže napříště všechny demokratické síly v této zemi budou bez ohledu na své politické zájmy a konkurenční soutěžení na domácí půdě v této záležitosti pro osud republiky klíčové postupovat odpovědně, podaří se nám složit zkoušku ze státnické dospělosti.

A nemůže nám být lhostejný ani osud dalších států střední a východní Evropy, které se ke vstupu do NATO hlásí. Zejména se to týká našeho nejbližšího souseda nejen ve smyslu geografickém, ale i dějinném a kulturním, tedy Slovenska. Slovensko a další země bývalého východního bloku nebudou sice přijaty v první vlně, ale je pro nás velmi důležité, aby i tam proces přijímání pokračoval, neboť máme zájem o to, aby prostředí kolem našich hranic bylo bezpečné, aby zóna euroatlantické civilizace nekončila na našich hranicích, ale rozprostírala se kolem nás. Mír v Evropě byl dlouholetým nenaplněným snem mnoha generací. Dnes máme jedinečnou příležitost, aby se náš český zájem stal součástí zájmu mocností. Máme za to odpovědnost před těmi, kteří v minulosti za tento zájem položili své životy.

* * *

Neméně důležité jako členství v NATO je pro nás přijetí do Evropské unie. Nedávno jsme vedli diskusi o dovozních kvótách na jablka a myslím, že způsob vedení této diskuse a její přijetí na domácí politické scéně pro nás může být v mnohém poučením. Odvetná opatření, která EU vůči nám přijala, ačkoli naše kroky byly ekonomicky zdůvodněné a oprávněné, vyvolala u nás zbytečně poráženecké reakce, novináři i občané se ptali, zda si EU nepohněváme a zda bychom neměli raději ustoupit, začaly se ozývat hlasy, jestli vlastně ona opatření z naší strany byla skutečně důležitá atd. Pokud však budeme chtít do EU vstoupit, pak to musíme udělat jako suverénní a sebevědomý stát, který si je vědom svého zájmu, své identity a svého významu, který není zanedbatelný proto, že máme jen deset miliónů obyvatel. Bylo by pošetilé se obávat, že to EU nepochopí, spíše by obtížně chápala opak. I v rámci EU povedeme diskuse a budou to zcela konkrétní věcné rozhovory o ekonomických i jiných opatřeních.

Důležité pro nás přitom je, abychom je co nejdříve vedli s partnery jako členové Evropské unie, neboť pak bychom nebyli v postavení někoho, kdo zvenčí hájí svůj český zájem, zatímco EU hájí zase zájem svých členů. Potřebujeme, aby se náš zájem stal i zájmem EU. A to je hlavní důvod našeho snažení o vstup do tohoto společenství. Jsme součástí střední Evropy, naše země se vyvíjela spolu s touto Evropou, naše civilizace je evropská, sdílíme tytéž hodnotové kořeny, a tudíž patříme do unie evropských států, náš zájem je podobný a podobná je i naše představa o budoucnosti. A nemám nej-

menší pochybnost, že až v naší zemi proběhne referendum (stejně jako tomu bylo v ostatních členských státech), vysloví se naši občané zřetelnou většinou pro Evropu. Bylo by totiž absurdní, kdybychom se sami odsoudili k vyhnanství před branami silného uskupení, jež bylo vytvořeno k tomu, aby evropskou budoucnost obohatilo o novou kvalitu – o mezinárodní solidaritu a překonávání uzavřenosti v historických hranicích. Chápání národní identity se tak přesune směrem k oblasti kulturní a myslím, že tam se máme v budoucnosti o co opírat.

* * *

Pro zdárné a odpovědné utváření budoucnosti je zapotřebí mít ideál, představu, k níž se blížíme a jejíž konkrétní detaily vybarvujeme postupně jako omalovánky, jejichž nepřesné kontury korigujeme a linie zpřesňujeme. Základní dispozici obrazu musíme načrtnout předem. Pan prezident to nazval vizí a tento pojem se ujal. Asi i pan prezident ví, že je to pojem nedokonalý, neboť v jeho základě je slovo „vidět“, ale vidět je málo. „Vize“ se musí odvíjet od tušení, vědění, předvídaní a usilování.

To však není nejdůležitější. Musíme mít představu, kam chceme směřovat, jakou budoucnost chystáme příštím generacím a proč tedy nyní podnikáme kroky, které volíme. Občan má právo to nejen vědět, ale má právo i rozhodnout o tom, kteří politikové a politické strany budou schopni i ochotni tuto vizi naplňovat v praxi. Politik nemá právo chtít od občanů hlasy, aniž jim předem řekne, k čemu použije moc, kterou mu eventuálně

dají. Občan nevolí politika proto, že právě on je schopen si nějak poradit se vším, co přijde, ale uzavírá s ním seriózní smlouvu: „Zavázal ses pro mne učinit to, co jsi deklaroval, a já budu pilně odškrtávat, co jsi ze svých slibů splnil, a co nikoli.“

Nejen jednotliví politikové a politické strany však musí mít vizi. Oni všichni společně se musí umět shodnout na společné představě státu, který chceme utvářet. Nemůžeme každé čtyři roky tuto základní představu měnit podle toho, která strana zrovna bude u moci. Nemůžeme se ani jako na perském trhu rozhádat o to, jaký cíl má tento stát. Řečeno s klasikem: „Cesty mohou být rozličné, jenom vůli mějme všichni rovnou.“

Český stát nepatří žádné politické straně a nikdy v budoucnu ji patřit nesmí. Žádný politik nemůže Českou republiku učinit arénou pro svou soukromou exhibici nebo soukromou dílnou svých experimentů.

V tomhle státě žije deset miliónů lidí, deset miliónů svébytných a samostatně uvažujících bytostí s rozličnými životními zkušenostmi, názory a představami. Povinností politiků je najít a formulovat to, co je těmto deseti miliónům společné, co je společné názorovému odkazu generací jejich předků a pravděpodobnou představou jejich potomků. Musí posilovat „český“ či „národní“ zájem, základní směřování společného státu.

KDU-ČSL tuto představu formuluje a nabízí. Nejen jako svůj stranický program či součást křesťanskodemokratické politiky pro příští století. Nabízí ji jako vizi, která – najde-li na tom demokratická společnost shodu – se může stát velmi snadno a při dobré vůli ostatních vizí nadstranickou.

Je to vize spočívající na čtyřech základních či úhelných kamenech. Prvním jsou hodnoty, které do vývoje evropské civilizace přinesl křesťanství. Je to myšlenkový a morální základ, který nás formoval po staletí a jehož odkaz neseme v sobě, ať si to uvědomujeme nebo nikoliv. Druhým je opora v přirozených společenstvích a strukturách, které člověk svobodně a spontánně vytváří. Je to dělba moci, která vychází od jednotlivce a vazeb, jež si tvoří ve svém nejbližším okolí a teprve postupně je deleguje utvářením hierarchie směrem k nejvyšší struktuře státu. Základní jednotkou je přítomná rodina, která nesmí být bezmocnou hrůškou v rukou mocných, ale pevnou a v základních rozhodnutích mocnou strukturou, jež odpovídá za osudy svých členů. Sem samozřejmě patří i další struktury – spolků, profesní a stavovská sdružení, zájmová uskupení i odbory. A zvláštní místo ve společnosti mají církve. Na požadavky těchto struktur nelze hledět jako na partikulární zájmy obtěžující většinu, ale jako na legitimní požadavky společenství, která si svobodný člověk k prosazení své svobody vytváří. Třetím úhelným kamenem je sociální tržní hospodářství, jež vyvažuje individuální a solidární prvek lidského snažení, jež konkurenčnímu volnému trhu staví jako protiváhu solidaritu lidských bytostí. A konečně čtvrtým úhelným kamenem je spolupráce se svobodným světem, s ostatními státy, jejichž společenství chceme být účastní. Myslím, že bude-li stát naše budoucnost na těchto pevných úhelných kamenech, může stát pevně a nemusí se obávat osudu domu postaveného na písku. Tato vize, která vypadá možná trochu majestátně, jak už vize

obvykle vypadají, však předpokládá jednu zdánlivou drobnost, která však vůbec drobností není: že se k ní lidé přihlásí. Nejen deklarativně, ale životním postojem.

Nestačí někde něco odsouhlasit, protože tuto vizi nenaplní vláda ani parlament. Pro tu se musejí rozhodnout lidé v každodenním způsobu uvažování. U nás to zatím ještě stále vypadá jinak: lidé vědí, co by měl udělat prezident, parlament a soudci, vědí, jak se měl rozhodnout ředitel podniku, ale zapominají, že i oni musí rozhodovat o svém okolí a svém úseku, že nestačí čekat na příkazy a hledat, jak je obejít, aby odpovědnost nedolehla právě na ně.

Dokud každý člověk nebude vědět, co je důležité, dokud pro to neudělá, co je schopen dokázat, budou všichni politici bezmocní.

Tady je zapotřebí lidské sebedůvěry a sebevědomí každého jednotlivého občana. Nemá sice možnost uzavírat historické smlouvy, publikovat převratné objevy ani podnikat mimořádné hrdinské činy. Nemá smysl, aby kvůli svému místu v historii zapaloval chrám jako Hérostratos. Je důležitý i bez takové exhibice. A jestliže upřímně chce spolu s ostatními lidmi dobré vůle proměnit svět kolem nás k lepšímu, pak nebude čekat, až ho k tomu někdo vyzve, až ho povolají a poprosí o spolupráci. Tady je třeba každé ruky a každého dobrého úmyslu, protože práce je tu na několik generací.

Čím se křesťanští demokraté odlišují od ostatních

Hovořil jsem o pokoře a to je velmi citlivé téma. Liberálové se snadněji dostávají do pokušení na pokoru zapomenout, neboť pro ně je svoboda nejen prostředkem seberealizace člověka, ale zároveň cílem. Pro liberály je to každý jednotlivý člověk ve své individualitě, pro socialisty člověk jako součást kolektivu, tedy člověk ve významu „lidského druhu“. Křesťan a v politice křesťanský demokrat se dívá na svět v širším rozměru: nad lidskou individualitou vidí řád světa, normu, která určuje pravidla pro lidské rozhodování mezi dobrem a zlem. Člověk je součástí tohoto řádu, je nedokonalý a není všemocný. Nikdy neporučí větru ani dešti, a pokud se o to pokouší, dopouští se pošetilosti, která se mu na jiném místě vymstí. Lidské sebevědomí je vyjádřením reflexe umístění v tomto řádu. Nesmí proto přerůst ve zpupnost ani v letargii. Člověk, který si je svého místa v onom řádu vědom, se nemůže cítit všemocným, ale nemůže ani zůstat lhotejným k uspořádání společnosti a k ostatním lidem.

Křesťanští demokraté nikdy netvrdí a nemohou tvrdit, že znají dokonalý recept na šťastný zítřek. Takový recept totiž neexistuje a nemůže existovat. A jelikož křesťanští demokraté nasmějí lhat ani kvůli volebnímu prospěchu, nemohou svůj program předkládat jako jediný správný. Tvrdím však, že je to nejpoctivější postoj, neboť nikdo by si neměl myslet, že právě on má klíče k pravdě a ostatní by měli být vděční, že jim tím klíčem pravdu otevře. Poctivý politik je ovšem přesvědčen, že program, který předkládá, je nejlepší z možných pro-

gramů, protože jinak by ho neměl předkládat a nemohl by ho s čistým svědomím hájit.

Myslím-li si, že mám pravdu, není to totéž, jako když si někdo myslí, že může mít absolutní pravdu. Pokora toho, kdo je sice přesvědčen o své pravdě, ale připouští zároveň, že je to pravda nedokonalá, je branou k otevřenosti vůči jiným názorům. Musím připustit, že někdo jiný, jiná stejně nedokonalá lidská individualita, může najít východiska a objevit skutečnosti, které já jsem našel a objevit nedokázal. Takový postoj umožňuje dialog a spolupráci, toleranci k názorům jiných.

Křesťanští demokraté proto tvrdí, že předkládají nejlepší program, nikoli však program dokonalý. Jsou zároveň připraveni k dialogu se všemi lidmi dobré vůle, kteří mají dobré nápady a kteří jsou připraveni vnést do politické diskuse něco podnětného.

Pro křesťanskou demokracii je charakteristický postoj k chybám a omylům: Je-li člověk nedokonalý a stále vystavený volbě mezi dobrem a zlem, pak není možné, aby se nedopouštěl chyb. Dopouštějí se jich jednotlivci, podniky, státy i politické strany. Chyby dělá lidstvo od svého prvopočátku a bude je dělat vždy. Člověk, politik, strana i stát má přitom jedinou povinnost: poučit se z těchto chyb, snažit se je odčinit a napříštit už tytéž chyby nedělat. Kdyby je totiž přehlížel či zakrýval, dopouštěl by se lži, která je nepřipustná. Pokud by tyto chyby popíral, dopouštěl by se zpuštění, a pokud by před nimi zavíral oči, byl by buď zbabělý, nebo hloupý.

* * *

V postoji k chybám hraje důležitou roli pokání. Lidé, kteří mají ostrážitý vztah ke křesťanství, v něm často vidí jen formální akt, kdy se zločinec několikrát udeří v prsa a poté očištěn radí jiným, jak se chovat mravně. Tuto karikovanou podobu je třeba odmítnout a jasně říci, že se skutečným pokáním nemá nic společného.

Pokání je aktem spravedlnosti, který člověk vykonává sám na sobě. Zahrnuje vyšetřování, soud i výkon trestu. Člověk nejprve pátrá, kde udělal chybu, poté posuzuje míru její závažnosti, hledá cestu, jak ji odčinit, a trápí se tím, že ji udělal.

Považujeme-li spravedlnost za základní hodnotu individuálního a společenského života, pak jsme si sami permanentním soudním tribunálem, pomocí něhož se vyrovnáváme se svou nedokonalostí. Jestliže to neděláme, jestliže se vlekle omilostňujeme nebo přímo prcháme před imperativem mravního zákona, nekultivujeme se. Pokání v politice nespátřuji stejně jako v životě v tom, že se najde obětí beránek, někdo formálně se jme hříchy z nějakého uskupení, někdo rezignuje a něco se přečte na tiskové konferenci. Pokání nespátřuji ani v tom, že řekneme: Stala se chyba, ať ji někdo napraví, naše věc už to není.

Tenhle svět je naší věcí, dokud na něm žijeme.

A je naší věcí i směrem do budoucnosti, kterou připravujeme pro své děti, jež jsou našim pokračováním, i do minulosti, z jejíž tradice čerpáme. Pokání pro mne znamená protrpět se k dobru. Pokání je předzvěst obrácení – od špatného k dobrému, od selhání k nápravě, od omylu k pravdě. Na konci selhání, viny a trestu mu-

si být něco dobrého, pozitivního, co vyváží původní pohybení.

Skutečné pokání se neodehrává v poustevnách ani v soukromých rezidencích nepochopených politiků. To probíhá jen ve službě lidem.

* * *

Často za mnou přicházejí novináři a ptají se: Jako křesťanská strana máte svá specifická témata: Zákaz potratů, povinnou výuku náboženství na školách. Proč to neprosazujete? Děláte to proto, abyste se lidem zalíbili, nebo proto, že chcete uchopit moc a teprve potom tato témata otevřít?

Cítím v tom ostražitost vůči klerikalismu, která je hodně nevědomá, ale zároveň je v tom i hlubší problém: Snaha volebních konkurentů rozdělit témata, rozdělit odpovědnost, a tudíž i moc.

Chtěl bych jasně říci, že jako křesťan cítím právo vyjadřovat se ke všem společenským tématům od kapitálového trhu po sport a ekologii. Jsem občanem tohoto státu jako každý jiný, stejně jako i já věřící praktikuji či neurčitě tápající. Tito lidé nechodí jen do kostela, ale i do banky a na fotbal, podnikají, pracují jako lékaři, učitelé, právníci a zemědělci. Není proto dělitko mezi občanskými stranami a křesťanskou demokracií v tom, že jedny jsou tu pro občany, druhé pro křesťany.

Neexistují témata vyhrazená křesťanským stranám či křesťanské straně, protože taková strana tady neexistuje. Křesťanskodemokratická strana je stranou občanskou, stranou občanů, kteří nemusí chodit do kostela.

Prislušnost k nějaké církvi netvoří podmínku členství v KDU-ČSL, jak si možná někdo myslí. A řada členů – zejména těch, kteří přišli v posledních letech – praktujícími křesťany není.

I tady ovšem hraje roli tradice. Obzvláště v menších místech křesťané v členské základně převažují a nově příchozí ateisté se spíše sami ostýchají svůj odtazitý vztah projevít.

Toto jsou velmi citlivé a soukromé záležitosti, a proto si myslím, že jsou řešitelné pouze dlouhodobě. Kdyby poměrně uzavřená komunita lidové strany se neotevře naráz a není to ani možné. Sám považuji viru a náboženství za záležitost ryze osobní. Snažím se své děti vychovávat tak, aby pro ně potrat byl zabitím, nepřipustným ukončením života. A stejně tak euthanasie. V případě euthanasie je to jednodušší, neboť ta dosud uzákoněna nebyla a její zneužitelnost je většině lidí i států zřejmá natolik, že se jejího propagování zatím vážně obávat nemusíme.

Co se týče potratů, je to otázka složitější. Prosazují v souladu s listinou práv a svobod úctu k životu od početí po přirozený konec. Nemyslím si však, že by v této věci pomohl zákaz potratů. Je nutné, aby každá maminka věděla, že potrat není přerušením těhotenství, ale ukončením, že potrat není nevýznamným zákrokem podobným vytržení zubu, ale zmařením nadějí pro lidskou bytost, která už byla počata. A řešením je, aby společnost uměla maminkám vytvořit podmínky, v nichž by pro ně bylo přirozenější spíše dítě na svět přivést než nepřivést. Neboť přirozenější je život naplnit a těšit se z něho, než zatížit svědomí jeho zničením.

Nechápu politiku jako sektářství. Politika není ani vyznáním víry, ani vstupem do řádu. Člověk přichází do politické strany jako aktivní bytost s názory, jež jsou programem této strany blízké. Musí být připraven stát se součástí týmu lidí, kteří tyto názory precizují, aplikují na konkrétní situace a prosazují. Musí být připraven, že bude přehlasován, a musí se v konkrétních případech rozhodovat, zda je přehlasován v otázce tak klíčové, že svou prohru neunes. Pak je problém ve spolupráci pokračovat. Nebo musí být schopen se svým menšinovým názorem ve straně zůstat, prosazovat ho dál či se nechat přesvědčit většinou.

Politická strana nemůže být stranou jednoho vůdce a ostatních, kteří tohoto vůdce ctí a podporují. Pak by skutečně byla sektou. Nemůže však být ani diskusním klubem, kde nikdo nerespektuje nikoho a každý si říká své.

Problémem politických stran je, že je v nich často více politických ambicí než tvůrčí týmové práce. Tento problém se vyskytuje ve všech politických stranách, tedy i v KDU-ČSL. Vzhledem k tomu, že dosud nebyla stranou na evidentním politickém výsluní, týká se jí to možná méně než jiných stran. Když jsem byl v době vzestupu ODS na jednom jejím kongresu v Plzni, přál jsem této straně, aby dokázala rozpoznat zástup prospěchářů, kteří k ní budou přicházet. Nyní bych to přál sociální demokracii. Musím však popravdě říci, že to přeji i naší straně. Také její postavení je natolik stabilní, že se zdá přitažlivou mnohým lidem, kteří v její budoucnosti mohou vidět spíše výtah k vlastní moci

než službu dobré budoucnosti národa. To si musí každá strana ohlídat, a vůbec to není lehké.

Učím se žít s politikou...

Jednou z nástrah, které na politika číhají, je postupná ztráta kontaktů se světem mimo politiku. Pozorují u některých kolegů z různých politických stran, jak této chorobě více či méně podléhají, a pokouším se všemi prostředky, které mám, s tímto syndromem bojovat.

Politik se pohybuje skutečně ve zvláštním světě. Nepřichází do styku s lidmi v dopravních prostředcích, nemá čas se s nimi setkat v obchodech a samoobsluhách, do restaurací chodí většinou se stejně postiženými politiky, na tiskových konferencích potkává stále stejné novináře, kteří rovněž žijí ve světě doprovázejícím politiku. Na mítincích se sice setkává s občany, ale on je u řečniště, oni kdesi pod ním v auditoriu. Korespondenci mu čtou a vyřizují úředníci, telefony prosévají sekretářky. Služební byt má v činžáku, kde sousedem z jedné strany je jiný ministr, sousedem z druhé parlamentní funkcionář.

Je proto téměř nevyhnutelné, že po čase – nebourá-li vědomě zpevňující se bariéru – začne tento uzavřený svět vnímat jako reálný, začne za největší problémy považovat drobná vítězství a prohry v taktice na tomto malém prostoru. Začne přeceňovat jemné nuance kritiky novinových komentářů a kuloárních komplotů a rovněž své vlastní místo ve světě, jehož hukot a šum k němu doléhá jen tlumeně a on ho zvolna přestává sly-

šet a posléze ho dokonce unavuje mu naslouchat. Kuloární bouře ve sklenici vody považuje za katastrofy a před skutečnými katastrofami stojí bezmocně, neboť je nejen nemá z čeho předvidat, ale – chráněn svou barierou – je ani nechápe.

Za nic na světě bych nechtěl takto dopadnout. Jsem dnes proto dvojnásob rád, že jsem kdysi, po vstupu do politiky, odolal pokušení přestěhovat se s celou rodinou do Prahy. Když tehdy manželka a děti viděly, jak stále méně času na sebe máme, dostala se tato otázka na pořad vážné rodinné diskuse. Uspořádali jsme referendum a bylo rozhodnuto jednoznačně: Stěhovat se nebudeme.

Mám domov jen jeden a potřebuji ho především já sám, protože tam ze mě spadne všechno napětí, které nutně provází moji práci. Stojí mi za to přijet domů o půlnoci a druhý den vstávat v pět, abych stihl svůj denní program. Mou výhodou je, že bydlím na malé vesnici ve východních Čechách, kde se lidé mezi sebou znají a jsou zvyklí mezi sebou komunikovat. Moc je nezajímá, že jsem teď zrovna místopředsedou vlády, a už vůbec nemají důvod se ke mně chovat zdrženlivěji než dřív. Řeknou mi od plic, co si o politice myslí a co si myslí o mých slovech a krocích. A přijdou mi vyprávět, co to které rozhodnutí pro ně znamená v praxi, jak vnímají to či ono. Pomáhají mi zůstat normálním a vidět, o čem je život. Ani si přitom neuvědomují, jak mi tím pomáhají. A pomáhá mi takto i moje širší rodina, moje babička, bratři a další příbuzní.

Když jsme například ve vládě projednávali otázky dopravní obslužnosti, bylo pro kolegy překvapením, kolik stojí venkovskou rodinu dojíždění děti do školy, kte-

rá není nijak příliš vzdálená. Letos mne před Štědrým dnem požádala sousedka, abych ji brzy ráno zavezl do Chocně. Manželka toho využila a vybavila mne seznamem věcí, které mám cestou ještě koupit. Přišel jsem do samoobsluhy a dostal jsem se mezi dalších pět chlapů s papírky v rukou, kteří mne vítali mezi sebe: „Taky na vás došlo, co?“ Došlo na mě. Je to normální.

* * *

Politik, který se neubrání a uvěří, že jeho politický svět je reálným světem, přestane vnímat politiku jako sled rozhodnutí, za kterými následují skutky, jež ovlivňují reálné životy lidí. Začne vidět politiku jako hru, při níž se v úzkém kruhu rozdělují body, a bodový zisk v této „herně“ považuje za skutečný zisk mezi voliči. Je sám se sebou spokojen, neboť ostatní hráči – a často i protihráči – mu klepají uznale na rameno. A neví nic o tom, že za zdmi tohoto politického kasina sílí nedůvěra, beznaděj a možná i pohrdání.

Politiku nelze vymyslet u kulatého stolu v jakési uzavřené laboratoři. Sebevzdělanější člověk znalý nejruznějších politických teorií nemůže chtít svými teoreticky vybroušenými představami uspořádat životy lidí, protože život společnosti je souhrnem jedinečných, neopakovatelných lidských osudů a nikdy jej nelze vtěsnat do teorie. Praxe lidské společnosti přesahuje možnosti teorie, protože teorie je lidským dílem, zatímco na utváření reálného života se nepodílí pouze člověk, ale i příroda, světový řád. A jejich vývoj nemá člověk pod kontrolou.

Politik musí být citlivým absorberem trendů a zvrátů reálného vývoje, musí být otevřený, vnímat signály

možných událostí a změn a vedle racionálního zpracování informací musí hodně pracovat s intuicí.

* * *

S jednou věcí mám problém: podělit se o starosti. Mám pocit, že svou bolest, nejistotu či obavu musím unést, že jí nemám právo nechat sdílet nikoho jiného. Můj tým mi to vyčítá, protože by mi často pomoci chtěl a mohl a já se uzavírám ve zbytečné snaze nepodlehnout slabosti, nezakolísat, nežádat o pomoc. Někdy tím asi bariéry spíš vytvářím než bourám, protože lidé to vnímají jako nedůvěru. Je to spíš ostych. Mám zakoreněný pocit, že dokud mohu, tak musím. Ocitnu-li se v takové situaci, pak se mi občas stane to, co by se mi stát nemělo: odstrčím ruku nabízenou upřímně ku pomoci. Nedělám to se zlým úmyslem a ti, co mne znají, mi to většinou odpouštějí. Problémy, které tím způsobují, však mně samotnému zůstávají.

Ti, co vytvořili billboard s mým dvojníkem, jenž propagoval jakýsi povzbuzující nápoj, ani netušili, že slogan, který použili v naději na povrchní chápání u „veřejnosti“, je v hloubce a ze zcela jiného úhlu pravdivý: „Když chceš víc, než můžeš“. Stál jsem před tou koláží a uvědomoval jsem si, jak hloupě a ploše může vyznít a být chápáno to, do čeho člověk vkládá celou duši. Když chceš udělat víc, než můžeš, když chceš prospět víc, než okolnosti dovolují, když chceš být lepší, než tvoje momentální podmínky umožňují, myslí si ostatní, že chceš vyšší funkci. Do takhle karikované podoby se dostávají dobré úmysly a já to neodsuzuji. Pouze se s tím snažím vyrovnat.

...a učím se žít s médii

Jako politik se s médii musím setkávat. Mám k tomuto komunikačnímu prostředku úctu a vím, že bez něho by dnes byla politika nemyslitelná. Politik je povinen prostřednictvím sdělovacích prostředků seznámit veřejnost se svými záměry a zdůvodnit svá rozhodnutí. A tisk mu má zajišťovat také zpětnou vazbu. Politik se ze sdělovacích prostředků dozvídá ohlas na svoje prohlášení i skutky. Politické komentáře v tisku by mu měly být něčím podobným jako divadelním, hudebním či jiným uměleckým tvůrcům umělecká kritika. A stejně jako umělec, který vytvořil dílo, své kritiky obvykle nemiluje, má i politik poněkud odtažitý vztah ke komentátorům. Přesto však – jako dobré kritiky – je ctí, potřebuje a čerpá z jejich slov někdy povzbuzení, jindy náměty k úvahám.

Bohužel však dobrých komentátorů není mnoho, stejně jako není mnoho dobrých kritiků. Mezi umělci se říká, že kritik obvykle sděluje, jak by dílo vytvořil on, kdyby to uměl. A je bohužel až příliš mnoho komentátorů, kteří politikovi sdělují, jak by měl postupovat, aby pomohl dělat politiku straně, které oni fandí, ale která je pro onoho politika stranou konkurenční.

Naše žurnalistika to samozřejmě nemá lehké. Za totality nebyla svobodná a novináři buď pracovali bez nároku na vlastní přesvědčení v žoldu, nebo ti odvážnější se snažili propašovat čtenářům trochu útěchy aspoň mezi řádky. Panovala jedna oficiální ideologie a novináři byli jejími širiteli.

Po listopadu 1989 pak někteří vědomě, jiní možná nevědomky, přijali jinou ideologii, která vystupovala ja-

ko jediná správná. Někteří tomu nepochybně věřili, jiní se snažili tuto ideologii aktivně upevňovat bez ohledu na to, že funkce tisku v demokracii je jiná než za totality; že občan má právo na informace, a to na informace objektivní. A našli se novináři, kteří – opět říkám bohužel – místo aby objektivně popisovali skutečnost, dělali politiku.

Jelikož oficiální ideologie byla založena na boji proti nepřátelům a nepřáteli byli všichni mimo tuto ideologii, tisk proti nim statečně bojoval. Já jsem byl oponentem jak ideologii thatcherismu, tak ideologii moci a nepřátelství, a stal jsem se proto rychle demonizovanou osobou.

Poznal jsem za dobu svého působení několik vynikajících novinářů, kteří se poctivě snažili hledat pravdu. Takoví přicházejí a poslouchají, co skutečně říkám. A když mi kladou mnohdy i nepříjemné otázky, vidím, že je kladou proto, aby se dobrali, jak to skutečně myslím.

Ale přicházejí i jiní, kteří vyslechnou všechno, co jsem řekl, a pak vytrhnou z kontextu větu, kterou si přáli slyšet, a můj výklad evidentně vůbec neposlouchají. Ti přicházejí s otázkami, jež nemají zjistit, co si myslím, ale vytvořit obraz, který oni chtějí o mně vykreslit. Komentáře, které takoví novináři píšou, čtu z úplně jiného důvodu. Ne proto, abych našel svou „kritiku“, abych poznal odraz svého jednání. Ať totiž udělám či řeknu cokoliv, přečtu si pouze výron nenávisti. Čtu je proto, abych věděl, jak uvažují a jaké plány mají ti politici, kteří mne vyhlásili za nepřítel. V tom smyslu jsou například komentáře v MF Dnes cenným zdrojem informací.

Absence letitých etických norem a pravidel se proje-

vila ve všech sférách naší společnosti, a tedy i v žurnalistice. Jinak to ani není možné. Nad vynikajícími a slušnými v oblasti podnikání často zvítězili ti všeho schopní, v redakcích se leckde proti slušným prosadili ti, kteří pochopili, že pracovat s informací znamená mít takřka neomezenou moc. A v našem prostředí obzvláště, protože příjemci informací, tedy čtenáři a diváci, nejsou zvyklí informace třídit a posuzovat. A ani novináři neměli možnost ověřit si v praxi, že nezávislost se jim vyplatí. V demokratickém světě, kde se vlády střídají a novináři zůstávají, si dají žurnalisté pozor, aby za někoho a proti někomu nebojovali, když přece oni svou práci budou dělat stále, ať u moci bude kterýkoli politik a kterákoli politická strana. Zděšení našich ideologicky zaujatých novinářů je proto pochopitelné – mají snad při změně vlády znovu převlékat kabáty? Jejich strach ze změny je proto i jejich osobním strachem.

Ve vyspělých demokratických státech, kde situace v této oblasti zdaleka není tak složitá, dávno pochopili, že na prudký rozvoj informací a médií musí společnost reagovat. Stejně jako na rychlý rozvoj dopravy reaguje dopravní výchova, na rozvoj mediální sféry reaguje „výchova k médiím“. Jde o to, aby člověk mohl uspokojit své právo na informace, ale bránil se přitom možné manipulaci. Aby nestál jako venkovan bezradně uprostřed rušné křižovatky, aby byl schopen kritického odstupu k novinovým zprávám a komentářům, znal praxi výběru informací ve sdělovacích prostředcích, pro něž je informace zboží, a to má nepochybný vliv na zacházení s nimi. Občan má právo na informace, a to nejen informace z médií, ale také o médiích.

...učím se i spolupracovat se ženami

Pocházím z tradiční rodiny, kde muži vydělávali peníze na živobytí a ženy pečovaly o domov a děti. Kdesi uvnitř mám v sobě toto tradiční rozdělení zakódováno a sám za sebe bych se asi nevyrovnal s pocitem, že to nejsem já, kdo žíví rodinu. Říkám to upřímně a upřímně k tomu dodávám, že tímto svým postojem ženy nijak nediskriminuji, ba naopak. Vážím si jejich práce, jejich schopnosti vytvořit domov a věnovat to nejlepší ze sebe naplňování rodinných vztahů.

Uvědomuji si však, že ženy mají nejen nárok na respekt, ale i na to, jak budou utvářet svůj život. Patří k tomu i práce pro společnost, pokud se jí chtějí věnovat. Přiznám se, že mi chvíli trvalo, než jsem je začal vnímat jako skutečné pracovní partnery. Ne že bych jim do té doby nedůvěřoval, ale spíše jsem bral ohled na to, že spolu s pracovními povinnostmi plní ještě své jiné poslání. Pak jsem zjistil, že nejlépe ocení, když tyto starosti ponechám na nich a nebudu se pokoušet je po svém zvýhodnit, čímž vlastně do jejich rozhodnutí o nich samých jen neobratně zasahuji.

Ověřil jsem si, že ženy mohou být cennými spolupracovníky a přáteli. A byl bych rád, kdyby jich do politiky přicházelo víc. Je škoda, že jedna část občanů tak zůstává stále ještě stranou veřejného dění, že se méně účastní rozhodnutí, než by pro ni i pro nás všechny bylo dobré. Nemyslím si, že by ženy přinesly do politiky něco jiného, co tam dosud chybí. Ženy umějí být stejně inteligentní, schopné úsudku a odvázných rozhodnutí jako muži a ve srovnání s mnohými z nich dovedou být také

mnohem lepší. Myslím si spíš, že by bylo spravedlivé, kdyby tyto své schopnosti ve větší míře uplatňovaly, neboť takto zůstává cenné bohatství společnosti stále ještě nevyužito a nemusím snad podotýkat, že tato společnost potřebuje svého bohatství využívat, jak je to jen možné.

...a učím se spolupracovat i s jinými

Trávím dlouhé hodiny v autě a tenhle kus života strávený v mikrosvětě tvoří zvláštní kapitolu mých nedávných let. Dalo mi hodně práce, než jsem řízení vozu přenechal profesionálům a přestal být pohotově radou či pomocí. Mám zkušenost s řízením nejrůznějších dopravních prostředků (od motorčky po kombajn) a nejlépe se cítím, když držím volant v rukou sám. Potřebuji však při přejezdech přemýšlet o jiných věcech než o silničním provozu. Trávím cesty na zadním sedadle čtením materiálů, telefonováním, a když mám štěstí, pak přemýšlením při pohledu do krajiny. Moji šoféři plní kromě role řidičů také funkce poslíčků, sekretářek, vůdců neznámou krajinou, němých svědků dramatických rozhovorů a chápavých pomocníků, kdykoli se něco zadrhne. Soukromí v autě je těsné a na ty, se kterými je sdílím, musí být spolehnutí. Řidič je významný člověk: má můj život ve svých rukou a tráví se mnou zvláštní kočovnou část mého povolání. Vzniká tak zajímavé partnerství, které nemá jen profesionální, ale i lidský základ. A mám štěstí, že můj řidič je „pan řidič“.

Jsem konzervativní – a co to znamená

Myslím si o sobě, že jsem konzervativní, a vím, že mne většina lidí vnímá spíše opačně jako člověka, který stále hledá nové cesty, nové nápady a často sahá po netradičních řešeních, která se jiným zdají stěží pochopitelná a riskantní. Především jsem přesvědčen, že toto není v rozporu. Mám rád stravu, kterou jsem jídal u rodičů, mám svoje místo u stolu a znervózním, když si na mě někdo sedne. Můj slovník nepochybně ovlivnila četba rodinných románů, které jsem četl, když jsem dospíval. Lpím na určitých slovech, na zvycích vánočních i velikonočních, na vzpomínkách z míst, kde jsem vyrůstal. V tom vidím svůj osobní konzervatismus. Nechápu však konzervatismus jako zkostnatělost. Pro mne je uznáváním kontinuity, pevným názorovým ukotvením v tradicích a v odkazu minulých století a minulých generací. Neznamená pro mne přejímání těchto tradic jako myšlenkového skanzenu, ale jejich tvůrčí rozvíjení.

Netrpím nedostatkem představivosti ani strachem z budoucnosti, a nečiní mi proto potíže zvážit z mnoha variant dalšího vývoje tu, kterou považuji za nejperspektivnější, a začít ji uskutečňovat okamžitě. Ono vážení variant přitom považuji za nezbytné, nikdy je neodbývám a snažím se nic neopominout, protože chci být odpovědný a předvídat spíše přesně než rychle. Snažím se přitom na nejvyšší možnou míru osvobodit od zavedených myšlenkových klíšé a a stereotypů, které by mi mohly bránit ve skutečně realistickém úsudku. Stává se mi potom, že jsem netrpělivý, když na tato klíšé a stereotypy mezi lidmi narazím a než se je podaří

zdotat, propásne se nejhodnější chvíle k důležitým rozhodnutím.

Jsem přesvědčen, že konzervativní politika musí být stejně dynamická a nekonformní jako politika jiná. Nejde totiž o to, aby byla konzervativní způsobem provádění, ale svými východisky, tzn. vztahem k minulosti a její reflexí. Jsem přesvědčen, že člověk, který zapře, z čeho vzešel – a je lhostejně, jestli to zapře jiným nebo jen sám sobě –, se dopouští nepoctivosti. A z nepoctivosti nemůže vzejít nic dobrého. Člověk, strana, národ a celé lidstvo si musejí stát za tím, co učinili, a na tom, co bylo dobré, stavět. To, co dobré nebylo, musí odčinit. Nedovedu si představit, že bych utíkal před vlastní minulostí, a nelíbí se mi útěk před minulostí jakéhokoli druhu. Nejen proto, že utíkat se nemá, ale především proto, že to nepovažuji za možné, neboť před jedním se utéct nedá: to je svědomí. A z něho minulost vykořenit nelze. Můj životní konzervatismus spočívá v tom, že bych neuměl uzavřít jednu kapitolu života a začínat nový život přetrnutím dosavadních kořenů. Neuměl bych udělat tlustou čáru za minulostí jedné politické strany, jedné vývojové etapy země ani národa. Snažím se z těchto kořenů čerpat životodárné látky, ale přitom růst, a nikoli jen tyto kořeny opatrovat.

* * *

Bydlím na venkově proto, že potřebuji kontakt s přírodou. Probouzející se les nebo ticho večerní stáje nejsou pro mne jen půvabným obrazem, ale prožitkem, který posiluje i uzdravuje duši. Mám rád zvířata a myslím si, že starost o živé zvíře je pro lidský život důležitým obo-

hacením. Nechápu ji však jako hru s domácími mazlíčky. Zvíře nemá být pro člověka hračkou, je to stvoření a důstojnost jeho života spočívá v jeho specificě. Na venkově žije zvíře vedle člověka, navzájem jsou si užiteční a tento užitek není jen materiální. Netajím se přitom tím, že umím zvíře i zabít, když přijde čas. I to patří k prastarému soužití člověka se zvířetem, které chová ku prospěchu své rodiny.

Jsem venkovský člověk a velkoměsto mi k srdci nepřiřostlo. Musím se bránit, abych svou hrdosť na venkovský původ nepřeháněl a nevyjadřoval se s podobným despektem o „Pražácích“, jako se oni tak často vyjadřují o „venkovských balících“. Vím, že by to bylo stejně hloupé, ale bývá to velmi svůdné, když slyším jejich naduté výroky vůči lidem, o jejichž způsobu života a způsobu uvažování nevědí zhola nic. Krotím se v tomto nedokonalém postoji k jinakosti a uvědomuji si, že tam je prapůvod veškerého podceňování jiných – ať už se jedná o despekt vůči „ženskému způsobu uvažování“, vůči jiné rase, politickému názoru, či sexuální orientaci. Vím samozřejmě, že namyšlení nejsou všichni Pražané, stejně jako si oni všichni nemyslí, že venkovanům čouhá sláma z bot. Přesto se člověk musí bránit zjednodušování a kolektivnímu posuzování, neboť špatná zkušenost vždy zanechá nějaký emotivní odraz a nebývá lehké ho racionální cestou změnit.

Hledám v těchto emotivních kořenech původ nesnášenlivosti a věřím, že tam někde skutečně je a že s tímto iracionálním prvkem v sobě musíme bojovat a musíme to udělat my sami, nečekat na nějaký zákon či nařízení, které nás tohoto sklonu zbaví. Vezměme si

například rasismus. Málokdo je ochoten připustit, že je rasista, on jen byl okraden či obtěžován někým, kdo nebyl bílý. Tuto zkušenost v sobě nese a podvědomě ji vztahuje na ostatní občany tmavé pleti, protože je rozzná, jsou jiní. Je statisticky dokázáno, že Romové se například zločinu znásilnění dopouštějí méně často než bílí občané. Napadne snad někoho z toho odvodit, že bílí jsou násilníci? Romové se například nedopouštějí tunelování bank a velkých zpronevěr. Ale to jsou trestné činy, které na sobě běžný občan nepocítí, je to něco vzdáleného, co se píše v novinách. Obyvatel řadového domku byl vykraden, někdo mu ukradl peněženku a v mnohých případech to byl skutečně Rom. Ten na druhé straně nebyl vpuštěn do restaurace, jeho blízkým vyhrožovali mladíci s vyholenými hlavami. Oba svou zkušenost nesou v sobě, vztahují ji jedni na tmavé, druhí na bílé a nenávisť na obou stranách se stupňuje. Jsem přesvědčen, že proto nyní nestojíme před problémem rasismu, ale před situací, kdy v našem státě žijí dvě zneprátelená etnika, a naším úkolem je pokusit se je smířit, překročit prstenec nenávisť, který nás svírá, a pokusit se o takový styl soužití ve společném státě, který oběma etnikům dovolí spokojeně žít.

Musíme se odhodlat k modernizaci

Jsmo na prahu třetího tisíciletí a je načase, abychom si tuto skutečnost plně uvědomili a zvážili, jak jsme připraveni držet krok s vývojem. Za léta socialismu jsme byli záměrně drženi stranou spontánního vývoje západ-

ních zemí a tehdejší vládcí nám vysvětlovali, že je to k našemu prospěchu, ačkoliv to bylo pouze ku prospěchu jejich. Po listopadu 1989 jsme se stali součástí svobodného světa a bylo nutné transformovat základy našeho politicko-hospodářského systému tak, aby odpovídaly standardům vyspělých zemí euroatlantické civilizace. Tuto transformaci jsme však prováděli v prostředí, které se přirozeným vývojem nemělo možnost vyrovnat s civilizačními nástroji jinde běžnými, nemělo možnost pomalu a postupně přivykat novým trendům, které vždy v sobě nesou obohacení i nebezpečí.

Proto musíme tuto společnost modernizovat. Nemám tím na mysli jen nákup nových technologií, počítačů a výkonných vozů či domácích spotřebičů. Musíme modernizovat svůj životní styl, a to v tom smyslu, že všechny špičkové objevy, vynálezy a výrobky musí být nástrojem, který nám slouží a který my ovládáme, nikoli nástrojem, jímž se z neznalosti necháme sami ovládat.

Toky informací, rychlé dopravní prostředky a spotřebiče, které šetří čas a námahu, nejsou jen nástroji pro větší pohodlí člověka. Jejich užíváním se stává výkonějším a otevřenějším pro komunikaci. Stále větší vzdálenosti přestávají být pro něho nepřekonatelné a této skutečnosti může využít pozitivně i negativně. Může téměř bleskově pomoci ve vzdálených oblastech ohrožených přírodní katastrofou nebo stejně bleskově zasádnout válečný úder.

A bylo by pro lidstvo velmi nebezpečné, kdyby se nepokoušelo držet krok s vývojem svých vlastních výtvořů. Podobně jako jsem už hovořil o nutnosti naučit se

nakládat s informacemi a udržet si od nich kritický odstup, stejně tak to platí i pro oblast techniky.

Samostatnou a nesmírně důležitou oblastí tohoto druhu je genetika. Zásahy do genetických struktur přinášejí stejně závratnou perspektivu pozitivní i negativní – to v případě, že by lidstvo nakládání s nimi neudrželo pod kontrolou. Některé evropské země už přistupují k dohodám, týkajícím se např. klonování, a je nezbytné, abychom i my na tyto podněty včas reagovali a přestali se na ně dívat jako na vzdálenou a trochu úsměvnou sci-fi historku.

Naším největším problémem je stále ještě uzavřenost a z ní plynoucí provinčnost našeho myšlení a celkového životního stylu včetně stylu politického. Myslíme si, že největším problémem veřejného dění je, jestli je někdo pravověrně pravicový či levicový, a máme pocit, že tím jsme konečně dospěli ke světovosti. A mnozí politikové se chovají, jako by pravicovost či levicovost byly jakési nádoby s živou nebo mrtvou vodou, přičemž společnost zahyne, pokropí-li ji voda mrtvá, a rozkvetne pod vodou živou, pochopitelně právě tou jejich. Zapomínají přitom, že uvažují stejně nešťastně jako král z Erbenovy pohádky, který se nechal zabít a doufal, že bude krásnější, až ho oživí živá voda, ale zapomněl, že je třeba i mrtvé vody, aby tělo srostlo.

Uzavřenost a provinčnost našeho stylu spočívá v nedostatečné snaze naučit se respektovat jinakost a mnozí mají pocit, že už došli dost daleko v tom, že se jí učí tolerovat. To je však málo. Úcta k těm, kteří jsou jiní a nemusejí být proto ještě horší než my, je vyšší kvalitou skutečně moderního životního stylu.

Věřím, že mnozí z těch, kteří dočetli až sem, se zeptají: A kde je kapitola Křesťan a politika? Kde je úvaha na téma, jak křesťan sladuje svůj vztah k církvím s politikou státu; zda by se křesťané měli angažovat v politice a proč. Podobné otázky dostávám od novinářů velmi často. Odpovídám jasně: Snahy o taková vymezení jsou neplodné a plané. Jsem křesťan po předcích a víru považuji za dar, jehož absenci však nikomu nevyčítám. Žiji na zemi s lidmi, kteří se stejně jako já potýkají s těžkostmi a nástrahami, stejně jako já bojují s džunglí, kterou nesou v sobě, a stejně jako já hledají cestu. Mám proti nim jedinou výhodu: Nemohu si zoufat, protože žádné individuální lidské selhání není pro mne signálem obecného zmaru. Je to vždy jen jednotlivé selhání, z něhož mohou být smutný, a to se mi občas opravdu stává. Nemůže mne to však ochromit. Jsem hluboce přesvědčen, že pro křesťana není služba Bohu bez služby člověku a služba člověku je zároveň službou Bohu. Nepsal jsem samostatnou kapitolu o vztahu politiky a křesťanství, protože to v mém životě samostatná kapitola není. Tento vztah prolíná myšlením, aniž člověk chce. Každý politik, křesťanskodemokratický či jiný, tvoří politiku podle svého postoje k životu.

Slovo ke čtenářům	5
Jak jsem poznal politiku	7
Stal jsem se předsedou strany	9
Vytvořili jsme koalici	15
V transformaci se začaly objevovat problémy	19
Situace se začala měnit	25
Kde vidím šance	34
Čím se křesťanští demokraté odlišují od ostatních	55
Učím se žít s politikou...	61
...a učím se žít s médii	65
...učím se i spolupracovat se ženami	68
...a učím se spolupracovat i s jinými	69
Jsem konzervativní – a co to znamená	70
Musíme se odhodlat k modernizaci	73
Dovětek pro ty nejzvidavější	76

**TENHLE SVĚT JE NAŠÍ VĚCÍ,
DOKUD NA NĚM ŽIJEME**

Josef Lux

Vydalo nakladatelství DUEL, s.r.o., Michal-
ská 12, 110 00 Praha 1, v roce 1998 jako
svou 17. publikaci a 2. svazek edice Volby 98.
Odpovědný redaktor Miloš Čermák. Jazyko-
vá redakce Milada Pokorná. Grafická úprava
Pro EL. Na obálce použita kresba Štěpá-
na Mareše. Sazba Rekosa, 273 53 Hos-
tounů 89. Obálka tištěna z výtažků studia
AMOS. Tisk Ueberreuter Print s.r.o., Brněn-
ská 1024, Pohofelice. Vydání první. 80 stran.